

Využívání instrumentálních činností učiteli mateřských škol

Bc. Ilona Zelenková, DiS.

Diplomová práce
2020

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav školní pedagogiky

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Ilona Zelenková, DiS.**
Osobní číslo: **H17367**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Pedagogika předškolního věku**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Využívání instrumentálních činností učiteli mateřských škol**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury k problematice využívání instrumentálních činností v praxi učitelů mateřských škol.
Vymezení terminologie a teoretických východisek o hudebních činnostech v předškolním vzdělávání.
Příprava metodiky empirické části, stanovení výzkumného cíle a výzkumných otázek.
Realizace kvantitativního výzkumu prostřednictvím dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a zpracování doporučení pro praxi učitelů mateřských škol.

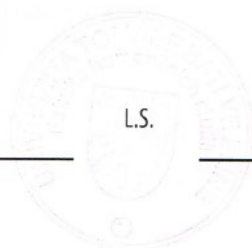
Rozsah diplomové práce:
Rozsah příloh:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Derevjaniková, A., & Dzurilla, M. (2014). *Hudobná výchova v predprimárnej edukácii*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum.
Coufalová, G., Medek, J., & Synek, J. (2013). *Hudební nástroje jinak*. Brno: Nakladatelství JAMU.
Herden, J., Jenčková, E., & Kolář, J. (1992). *Hudba pro děti*. Praha: Karolinum.
Kubecová, M., Slavíková, M., Váňová, H., Růžičková, V., & Pehelová, M. (2017). *Rozvíjíme hudební dovednosti dětí*. Praha: Raabe.
Lišková, M. (2012). *Hudební činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe.
Sedlák, F., & Váňová, H. (2013). *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum.
Skopal, J., & Váňová, H. (2017). *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice*. Praha: Karolinum.
Stippler, R. (2011). *Musikalische Früherziehung*. Mainz: Schott Music.
Weber-Krüger, A. (2014). *Bedeutungszuweisungen in der Musikalischen Früherziehung*. Münster: Waxmann Verlag.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Libuše Jelénková, Ph.D.**
Ústav školní pedagogiky

Datum zadání diplomové práce: 4. října 2019
Termín odevzdání diplomové práce: 24. dubna 2020

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. PaedDr. Adriana Wiegerová, PhD.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 30.4.2020

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů. § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odporá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce je teoreticko-empirického charakteru, je zaměřena na využívání instrumentálních činností učiteli mateřských škol. Teoretická část práce předkládá poznatky o hudebních činnostech, o instrumentálních činnostech v předškolním vzdělávání, zabývá se možnostmi práce učitele s instrumentálními činnostmi v mateřské škole. V praktické části práce je metodou dotazníku zjišťováno, jak učitelé mateřských škol při své práci využívají instrumentální činnosti. V závěrečné části práce jsou prezentovány výsledky výzkumu s doporučením pro praxi učitelů mateřských škol.

Klíčová slova: instrumentální činnosti, Orffův instrumentář

ABSTRACT

This dissertation thesis has a theoretical-empirical approach, it is focused on the use of instrumental music activities by nursery teachers in practice. The theoretical part presents theoretical knowledge about musical activities, instrumental activities in preschool education, deals with the possibilities of the teacher's work with instrumental activities in kindergarten. The practical part uses a questionnaire method to find out how kindergarten teachers use instrumental activities in their work. The final part of the thesis presents the results of research with recommendations for the practice of kindergarten teachers.

Keywords: instrumental music activities, instruments of Orff's instrumentation

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Velmi děkuji

- PhDr. Libuši Jelénkové za odborné vedení diplomové práce, za odborné konzultace a cenné rady, za její vstřícnost, optimistický přístup a podporu,
- svému manželovi Liborovi a našim dětem Lucince a Klárince za lásku, podporu a trpělivost po celou dobu studia a zejména při tvorbě závěrečné práce.

„Hudba a rytmus nacházejí cestu k nejskrytějším místům duše.“

Platón

OBSAH

OBSAH	9
ÚVOD.....	12
TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1 HUDEBNÍ ČINNOSTI.....	14
1.1 KLASIFIKACE HUDEBNÍCH ČINNOSTÍ.....	14
1.2 HUDEBNÍ SCHOPNOSTI A DOVEDNOSTI.....	15
1.2.1 HUDEBNÍ SCHOPNOSTI.....	15
1.2.2 HUDEBNÍ DOVEDNOSTI.....	16
1.3 HUDEBNÍ ČINNOSTI V MATEŘSKÉ ŠKOLE.....	17
1.3.1 HUDEBNOST.....	17
1.4 VÝZNAM HUDEBNÍCH ČINNOSTÍ.....	17
2 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI.....	18
2.1 CÍLE INSTRUMENTÁLNÍCH ČINNOSTÍ.....	18
2.2 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI V MATEŘSKÉ ŠKOLE.....	18
2.2.1 HRA NA TĚLO.....	19
2.2.2 HUDEBNÍ NÁSTROJE V MATEŘSKÉ ŠKOLE.....	20
2.3 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI VE VZDĚLÁVACÍCH OBLASTECH RÁMCOVÉHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU PRO PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	21
2.3.1 OBLAST BIOLOGICKÁ – DÍTĚ A JEHO TĚLO.....	21
2.3.2 OBLAST PSYCHOLOGICKÁ – DÍTĚ A JEHO PSYCHIKA.....	21
2.3.3 DÍTĚ A TEN DRUHÝ.....	22
2.3.4 DÍTĚ A SPOLEČNOST.....	22
2.3.5 DÍTĚ A SVĚT.....	22
2.4 VÝZNAM INSTRUMENTÁLNÍCH ČINNOSTÍ.....	23
3 PRÁCE UČITELE MATEŘSKÉ ŠKOLY S INSTRUMENTÁLNÍMI ČINNOSTMI.....	24
3.1 METODY PRÁCE UČITELE S INSTRUMENTÁLNÍMI ČINNOSTMI.....	24
3.1.1 PŘEDVÁDĚNÍ (DEMONSTRACE).....	24

3.1.2	PROCVIČOVÁNÍ	25
3.1.3	METODA NÁPODOBY	25
3.1.4	METODA SAMOSTATNÉHO OBJEVOVÁNÍ HUDBY	25
3.2	DIDAKTICKÉ ZÁSADY PŘI PRÁCI UČITELE S INSTRUMENTÁLNÍMI ČINNOSTMI	25
3.2.1	ZÁSADA AKTIVITY	25
3.2.2	ZÁSADA NÁZORNOSTI.....	25
3.2.3	ZÁSADA UVĚDOMĚLOSTI	25
3.2.4	ZÁSADA PŘIMĚŘENOSTI A PŘÍSTUPNOSTI.....	26
3.2.5	ZÁSADA SOUSTAVNOSTI A POSLOUPNOSTI.....	26
3.2.6	ZÁSADA TRVALOSTI.....	26
3.3	PRINCIPY UMĚLECKÉ VÝCHOVY PŘI PRÁCI UČITELE S INSTRUMENTÁLNÍMI ČINNOSTMI	26
3.4	PRAVIDLA PRO HRU NA HUDEBNÍ NÁSTROJE.....	26
3.5	UČITEL JAKO VZOR PŘI INSTRUMENTÁLNÍCH ČINNOSTECH.....	27
4	ANALÝZA VÝZKUMNÝCH PRACÍ	28
4.1	ČESKÉ VÝZKUMNÉ PRÁCE	28
4.2	ZAHRANIČNÍ VÝZKUMNÉ STUDIE A ODBORNÉ ČLÁNKY	29
	PRAKTICKÁ ČÁST	31
5	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	32
5.1	VÝZKUMNÉ CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	32
5.2	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU	33
5.3	VÝZKUMNÉ METODY	33
5.4	PŘEDVÝZKUM	34
5.4.1	PRVOTNÍ DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	34
6	ANALÝZA A INTERPRETACE DAT.....	35
6.1	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU, SOCIODEMOGRAFICKÉ ÚDAJE	35
6.1.2	VYBAVENÍ MŠ HUDEBNÍMI NÁSTROJI.....	38
6.1.3	REALIZACE INSTRUMENTÁLNÍCH ČINNOSTÍ V MŠ.....	44
7	VÝSLEDKY	54

7.1 VO1: JAKÉ JSOU FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ČETNOST REALIZACE INSTRUMENTÁLNÍCH ČINNOSTÍ UČITELI V MŠ?	55
7.1.1 H1: UČITELÉ Z VESNICKÝCH MATEŘSKÝCH ŠKOL REALIZUJÍ INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI V MATEŘSKÉ ŠKOLE ČASTĚJI NEŽ UČITELÉ Z MĚSTSKÝCH MŠ.	56
7.2 VO2: JAK ČASTO MOHOU DĚTI V MATEŘSKÉ ŠKOLE IMPROVIZOVAT PŘI HŘE NA HUDEBNÍ NÁSTROJ?	57
7.2.1 H2: UČITELÉ, KTEŘÍ POVAŽUJÍ VYBAVENÍ HUDEBNÍMI NÁSTROJI V MŠ ZA DOSTATEČNÉ UMOŽŇUJÍ DĚTEM IMPROVIZOVAT S HUDEBNÍMI NÁSTROJI ČASTĚJI NEŽ UČITELÉ, KTEŘÍ JE NEPOVAŽUJÍ ZA DOSTATEČNÉ.	57
7.3 VO3: JAKÝ VÝZNAM UČITELÉ MATEŘSKÝCH ŠKOL PŘIPISUJÍ INSTRUMENTÁLNÍM ČINNOSTEM?	58
7.3.1 H3: UČITELÉ, KTEŘÍ ABSOLVOVALI VZDĚLÁVÁNÍ V ZUŠ NEBO NA KONZERVATOŘI, SPÍŠE SPATŘUJÍ POZITIVNÍ VLIV INSTRUMENTÁLNÍCH ČINNOSTÍ V MŠ NEŽ UČITELÉ, KTEŘÍ TUTO VÝUKU NEABSOLVOVALI.	59
7.4 LIMITY A PODNĚTY PRO DALŠÍ VÝZKUM.....	60
8 DOPORUČENÍ DO PRAXE	61
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	66
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	67
SEZNAM PŘÍLOH.....	68
PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO UČITELE MATEŘSKÝCH ŠKOL	69

ÚVOD

Hudba mě provází celým životem. Moje maminka občas vzpomíná, jak jsem ve čtyřech letech dostala k narozeninám sopránovou zobcovou flétnu a jak jsem všechny udivila, když jsem za chvíli bez not začala hrát lidové písně a znělku z filmu Tři oříšky pro Popelku. V naší rodině se totiž hudbě nikdo nevěnoval. Od šesti let jsem se pak začala věnovat zpěvu, účastnila se několika dětských pěveckých soutěží, postupně se sama naučila hrát na klavír, na kytaru. Zpívala jsem více než deset let v několika hudebních uskupeních, zpěv jsem doprovázela hrou na nástroje Orffova instrumentáře nebo na kytaru.

Když jsem se stala učitelkou v mateřské škole, hudba začala přirozeně provázet také realizované aktivity s dětmi. Ráno po příchodu do mateřské školy děti poslouchají hudbu, k poslechu tancují, mohou si vzít dětské hudební nástroje a hrát. Při herních i vzdělávacích činnostech si děti broukají a zpívají. Přejít k další činnosti probíhá pomocí písničky. Zpěv nebo hra na hudební nástroj provázejí také pohybové aktivity s dětmi a jsou využívány i při logopedických chvílkách. Každý den se realizují pěvecké, hudebně pohybové a instrumentální činnosti, poslechové aktivity přibližně jednou za dva týdny. K hudebním aktivitám se připojují i děti, které se jindy drží spíše stranou. Děti si často zpívají i při pobytu venku, hrají hudebně pohybové hry. Odpolednímu odpočinku pak předchází kromě čtení pohádek a povídek také poslech ukolébavky zpívané paní učitelkou. Po odpolední svačince pak děti často zpívají a tancují při hře na klavír nebo kytaru, mohou si opět vzít nástroje Orffova instrumentáře a zpěv a tanec doprovázet improvizovanou hrou na hudební nástroj. Při odchodu domů děti zpívají svým rodičům písničky, které se v mateřské škole naučily. Často se v průběhu dne k paní učitelkám a dětem svým zpěvem připojují i paní školnice nebo paní kuchařka. Díky stále přítomné hudbě v naší mateřské škole panuje pozitivní klima a veselá optimistická nálada, která prostupuje celou mateřskou školou.

V různých mateřských školách může být různý také přístup k hudebním aktivitám. V této závěrečné práci se zaměříme na využívání instrumentálních činností učiteli mateřských škol. Diplomová práce má teoreticko-empirický charakter. Teoretická část se zabývá teoretickými poznatky k této problematice, zmiňuje specifika hudebních činností v předškolním vzdělávání, přibližuje instrumentální činnosti a možnosti jejich využívání učiteli mateřských škol. V praktické části je formou dotazníku zjišťováno jak, jak často a jakým způsobem učitelé mateřských škol využívají instrumentální činnosti při své práci. V závěrečné části práce jsou pak prezentovány výsledky výzkumu a doporučení pro praxi učitelů mateřských škol.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HUDEBNÍ ČINNOSTI

Tato kapitola popisuje hudební činnosti, zabývá se jejich klasifikací, vazbou na hudební schopnosti a dovednosti, a specifickou rolí hudebních činností v předškolním vzdělávání.

Činnost neboli aktivita je základem vývoje a utváření člověka, jeho nejvlastnějším životním projevem (Sedlák & Váňová, 2013). Někteří autoři pojem aktivita pojmu činnost nadřazují, např. Nakonečný a Drábek, jak uvádějí Sedlák a Váňová (2013). Tito autoři zmiňují také spojení aktivity s pojmem aktivace, tj. přechod do činného stavu, a s pojmem aktivizace, tj. mobilizace připravenosti k činnosti. Pro účely této práce je činnost chápána rovnocenně jako aktivita.

Hudební činnosti představují nejrozmanitější formy setkání dítěte s hudbou. Umožňují spojit hudbu se slovem, pohybem, hrou na hudební nástroj. Stávají se základním prostředkem k rozvoji všeobecných a hudebních schopností, dovedností a návyků dětí. Hudební činnosti nejsou izolované, ale doplňují se, podporují a smysluplně integrují (Derevjaniková & Dzurilla, 2014).

1.1 Klasifikace hudebních činností

V této podkapitole je předloženo rozdělení hudebních činností na základě různých přístupů.

Klasifikaci hudebních činností popisují Sedlák a Váňová (2013):

Podle uměleckého přístupu je možné rozlišit:

- *tvorbu*, tj. skladatelskou nebo uměleckou improvizace, při které vzniká nové dílo,
- *interpretační činnosti*, které mohou být vokální, instrumentální a dirigentské, jejichž základem je nastudování hudebního díla a jeho zvuková interpretace,
- *hudební percepce a apercepce*, jejichž základem je vnímání hudebního díla a dešifrování jeho obsahu.

Na základě vztahu dítěte k hudebnímu dílu se sleduje:

- *přístup percepční*, kdy dítě získá první zkušenosti se zpěvem, pohybem nebo hrou na nástroj prostřednictvím pozorování jiné osoby provozující hudební činnosti a jejího vnímání,

- *přístup reprodukční*, při kterém dítě zvukově nebo pohybově realizuje zpěv naučených písní, osvojený pohyb nebo instrumentální hru na hudební nástroje jako osvojené učivo,
- *přístup produkční* neboli tvořivý, jehož základem je elementární dětská improvizace pěvecká, hudebně pohybová i instrumentální, a patří sem také komponování. V tomto přístupu si dítě vymýšlí hudební modely a pohybový projev samo.

Z hlediska pedagogických záměrů se pak rozlišují:

- činnosti pěvecké, tj. vokální,
- poslechové,
- hudebně pohybové,
- instrumentální, tj. nástrojové.

Toto klasické členění usiluje o zachování identity předmětu hudební výchova s tradičními hudebně-výchovnými činnostmi i s hudebně znějícím obsahem, která se při integračních pedagogických přístupech začíná vytrácet (Derevjaniková & Dzurilla, 2014).

Z tohoto členění vycházíme pro potřeby této diplomové práce.

1.2 Hudební schopnosti a dovednosti

Tato podkapitola se věnuje vztahu mezi hudebními činnostmi, hudebními schopnostmi a hudebními dovednostmi.

Základem každého hudebního projevu je funkční spojení triády činnost-schopnost-dovednost. Hudební schopnosti napomáhají k osvojení určité hudební dovednosti a naopak, procvičováním hudebních dovedností se zlepšuje kvalita hudebních schopností. Učitelka mateřské školy by si vazby mezi těmito psychologickými kategoriemi měla uvědomovat, znát charakteristiku jednotlivých hudebních činností (viz výše), vymezení hudebních schopností a dovedností a jejich specifika pro období předškolního věku (Kubecová & Pehelová, 2017).

1.2.1 Hudební schopnosti

Hudební schopnost je vnitřní předpoklad k úspěšné realizaci hudebních aktivit. Podle Sedláka a Váňové (2013, s. 68) „mezi základní hudební schopnosti patří zejména:

- hudební sluch (schopnosti sluchově percepční a sluchově motorické),

- hudební cítění neboli smysly pro hudebně výrazové prostředky (rytmické, tonální a harmonické cítění)
- hudebně intelektové schopnosti (hudební paměť, hudební představivost, hudební myšlení),
- hudebně tvořivé schopnosti (fantazie, fluence, flexibilita, senzitivita, originalita, elaborace, integrace apod.).“

1.2.2 Hudební dovednosti

Dovednost je nabytá pohotovost správně, co nejrychleji a s co nejmenší námahou vykonávat určitou činnost na základě osvojených vědomostí a předcházející praktické činnosti (Derevjaniková & Dzurilla, 2014).

Mezi základní hudební dovednosti patří (Sedlák & Váňová, 2013):

- *sluchové dovednosti*: rozpoznávání počtu tónů ve vícezvuku, rozlišování směru melodického pohybu, rozpoznání záměrné chyby ve známé písni,
- *rytmické dovednosti*: reprodukování pulzace a metra, rozpoznání změny metra a tempa, nalezení rytmické chyby,
- *pěvecké dovednosti*: osvojení si správného pěveckého dýchání, tvoření hlavového tónu, měkkého hlasového začátku a správné výslovnosti, intonačně čisté reprodukování melodie,
- *intonační dovednosti*: osvojení si základních intonačních opor, zpěv písni podle not, využívání již získaných intonačních dovedností při sluchové analýze,
- *instrumentální (nástrojové) dovednosti*: ovládání techniky hry na Orffovy hudební nástroje, reprodukce přede hry, mezihry a dohry k písni nebo říkance, experimentování s barvou zvuku hudebních nástrojů, využití zvukomalby při ztvárňování mimohudebního obsahu,
- *hudebně pohybové dovednosti*: spontánní reakce pohybem na charakter hudby, pohybová reakce na tempové změny v hudbě, osvojování pohybových dovedností, ovládání úkonů hry na tělo, motorická reakce na charakter hudebně vyjadřovacích prostředků,
- *poslechové dovednosti*: rozpoznávání emocionálního typu hudby, při poslechu využívání zkušeností z ostatních hudebních činností.

1.3 Hudební činnosti v mateřské škole

V předškolním vzdělávání mají aktivity spojené s hudbou nezastupitelné místo, protože při dobrém vedení pozitivně ovlivňují vývoj dětí. Navozují pozitivní atmosféru, pomáhají k uvolnění psychického napětí, k relaxaci, ke zklidnění ale i k aktivizaci, k motivaci atd. (Kubecová & Pehelová, 2017).

Z hlediska hudebního vývoje dítěte je předškolní věk jedním z nejdůležitějších období. Dochází k rozvoji diferenční schopnosti sluchu, posílení hlasivkového svalstva, zlepšování pohybové koordinace. Vytváří se základy pro pěvecké, instrumentální a poslechové dovednosti a pro pohybové reakce na hudbu.

1.3.1 Hudebnost

Mnoho dětí, které se v dané fázi vývoje jeví jako hudebně nedisponované, je jen hudebně nerozvinutých. Učitelé v mateřských školách pak přebírají úlohu rodiny a pomocí řízených hudebních podnětů rozvíjí hudebnost dětí. Hudebnost je souhrnem všech vnitřních hudebních předpokladů, tedy schopností, dovedností, návyků, znalostí, i vloh dítěte. Dále jsou k rozvoji hudebnosti potřebné vhodné motivační podněty, a také komunikace s hudbou, kterou umožňují právě hudební činnosti (Kubecová & Pehelová, 2017).

1.4 Význam hudebních činností

Hudební aktivity nelze ničím nahradit. Mají vliv na komunikaci, tvořivost, podporují logické myšlení a paměť. Přispívají k rozvoji osobnosti, ke kooperaci, k týmové spolupráci, toleranci, zodpovědnosti, úctě, vzájemnému respektu. Mají vliv na utváření sebedůvěry dítěte, zdravého sebeprosazování, objektivní hodnocení druhých. Hudební prožitky dávají prostor ke zklidnění agresivity, mají relaxační účinek (Lišková, 2006).

Raková, Štíplová a Tichá (2009, s. 9) věří, že „aktivní vnímání a bezprostřední prožívání přiměřených hudebních podnětů kultivuje dětskou duši a pomáhá překonat povrchnost, k níž vede současný konzumní způsob života.“ Tvrdí, že pokud dítě při hudebních činnostech prožívá radostné chvíle, touží se k nim opakovaně vracet, neboť libost, kterou dítě při aktivním provozování hudby zažívá, jej motivuje k vyhledávání dalších hudebních podnětů. Toto potvrzuje také Holas (2004), který uvádí, že nejdůležitějším posláním hudební výchovy, potažmo hudebních činností, je výchova „hudbou k hudbě“.

2 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI

Tato kapitola zmiňuje poznatky o instrumentálních činnostech, zamýšlí se nad jejich významem, věnuje se hře na nástroje Orffova instrumentáře. Dále se v kapitole nabízí také možnosti instrumentálních činností, které lze reflektovat při naplňování a rozvoji vzdělávacích oblastí z rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

Instrumentální hra je specifická hudební aktivita, při které dítě na základě řady dílčích osvojených hudebních dovedností vytváří zvukovou podobu hudebního díla (Sedlák, 2013).

2.1 Cíle instrumentálních činností

Lišková (2006, s.101) definuje cíle hry na nástroje Orffova instrumentáře, které zároveň vhodně ilustrují všechna pozitiva problematiky instrumentálních činností:

- „rozvoj tvořivosti, představivosti,
- rozvoj sluchových schopností – rozlišování zvuků a tónů,
- schopnost rozpoznávat vlastnosti tónů – výška, barva, síla, délka,
- rozvoj rytmického cítění,
- rozvoj jemné motoriky, koordinace pohybů,
- rozvoj estetického vnímání,
- schopnost vyjádřit hrou vlastní pocity,
- pěstování souhry, rozvoj sociálního cítění a spolupráce,
- cvičení soustředění, postřehu,
- motivace k aktivní hře na vlastní hudební nástroj.“

2.2 Instrumentální činnosti v mateřské škole

Hru na hudební nástroje spojoval s rozvojem hudebních schopností v raném dětství již J. A. Komenský, který ve svém *Informatoriu školy mateřské* doporučoval maminkám, aby dětem nejen zpívaly, ale také umožnily hru na hudební nástroje (píšťalu, buben, dětské housle). Přesto ještě na počátku 20. století byla tradiční hudební výchova zaměřena téměř výhradně na pěvecké činnosti. Učitelé však vyjadřovali stále větší potřebu rozšíření hudební výchovy (dále jen HV) o pohybovou, instrumentální a poslechovou složku. O největší rozvoj instrumentálních činností se pak zasloužil skladatel a pedagog Carl Orff, který místo

tradičních hudebních nástrojů preferoval výuku na lehce ovladatelné rytmické a melodické nástroje blízké lidskému tělu, a který společně s Curtem Sachsem, Carlem Maendlerem a Klause Beckerem vytvořil set lehce ovladatelných hudebních nástrojů určených dětem (Coufalová, Medek & Synek, 2013).

Ze začátku, když se začalo o Orffově škole psát a mluvit, chyběly v českých mateřských školách nejen hudební nástroje, ale také učitelé, kteří by je dokázali při práci s dětmi vhodně využít. Teprve v poslední čtvrtině 20. století se toto začalo zlepšovat, a to především díky prof. Ladislavu Danielovi, který výrobu Orffova instrumentáře v českých zemích inicioval a experimentoval s nimi na Pedagogické fakultě v Olomouci. Děti se začaly pod vedením učitelů věnovat nejprve „hře na tělo“ (viz níže), a posléze hře na nástroje Orffova instrumentáře, a to převážně ve spojení s rytmizací říkadel (Jurkovič, 2012).

Carl Orff do rozvoje hudebních činností a hudební výchovy zasáhl velmi výrazně, a to díky Orffovu *Schulwerku*. Jedná se o sborník říkadel, písní, rytmicko-melodických cvičení a instrumentálních skladbiček sloužících k všestranné hudební a hudebně-pohybové výchově. Důraz je kladen zejména na rozvoj rytmického cítění, který se spojuje se zpěvem, s hrou na dětské hudební nástroje, s pohybem a tancem (Holas, 2004).

Také Lišková (2006) uvádí, že toto propojení hudebních, a také dalších aktivit je smyslem Orffova *Schulwerku*. Instrumentální hra se zpravidla neodehrává samostatně, ale uskutečňuje se společně s dalšími hudebními činnostmi.

2.2.1 Hra na tělo

Hra na tělo, jako metoda specificky hudební, se řadí spíše k hudebně pohybovým aktivitám, ale je přirozeným předstupněm pro hru na snadno ovladatelné hudební nástroje.

Od narození děti provádějí řadu pohybů, zejména těch, které vytvářejí nějaký zvuk. Zájem o tyto aktivity se zvyšuje mezi prvním a druhým rokem. Dítě láká vytvářet nové zvuky, díky čemuž si stále složitějšími pohyby procvičuje jemnou motoriku (Jurkovič, 2012).

Hra na tělo vede nejen k rozvoji jemné motoriky, ale podporuje také rozvoj koordinace pohybů, slouží k rozvoji rytmického cítění, procvičuje reakce dětí na slyšené a viděné, rozvíjí prostorovou orientaci a paměť, rozvíjí dětskou tvořivost a je základem improvizace. Ruce a nohy jsou pro děti těmi nejjednoduššími hudebními nástroji. „Ke hře na tělo využíváme: tleskání, pleskání, podupy, ťukání dvou prstů jedné ruky do dlaně druhé ruky,

hra sevřené pěsti jedné ruky do dlaně druhé ruky, plácání dlaně jedné ruky na hřbet ruky druhé.“ (Lišková, 2006).

2.2.2 Hudební nástroje v mateřské škole

2.2.2.1 Nástroje Orffova instrumentáře

Nástroje Orffova instrumentáře bývají také nazývány dětskými hudebními nástroji nebo lehkoovladatelnými hudebními nástroji a rozdělují se na dvě základní skupiny, rytmické a melodické hudební nástroje. K rytmickým nástrojům se řadí bubínek, ozvučná dřívka, tamburína, drhlo, triangel, činely a činelky, zvonek, rolničky, temple-block, cajon. Mezi melodické nástroje pak patří zvonkohry, metalofony a xylofony, zobcová flétna. V mateřské škole je preferována hra na rytmické hudební nástroje, jelikož je manipulace s nimi a hra na ně jednoduchá i pro nejmenší děti (Lišková, 2006).

2.2.2.2 Hudební nástroje z předmětů denní potřeby

Hudebním nástrojem se mohou stát i předměty denní potřeby. V domácnosti může znít např. cinkání lžičkou, úder vařečkou do hrnce, zvuk vysavače. Při vycházce do přírody je možné klacíkem hrát na tyčky plotu, ťukat o sebe oříšky, foukat na stéblo trávy nebo si dokonce vyrobit píšťalku z vrbového proutí. Naše okolí je plné hudebních nástrojů, stačí jen vnímat zvuky kolem sebe (Tichá & Raková, 2007).

Hru na různé předměty z okolí dítěte doporučuje také Jurkovič (2017). Mezi možnostmi instrumentální hry zmiňuje například ťukání proutků nebo klacíků o sebe, šustění makových zrněk v makovicích, ťukání pokliček jako činelek, zvuk ručního mlýnku na kávu, hmoždíře, hru na sklenice s různě vysokou hladinou vody, ťukání kladívkem do prkýnka a další.

2.2.2.3 Výroba hudebních nástrojů

Vytváření hudebních nástrojů je jednou z cest, která může dítě k hudbě přivést. Vlastnoručně vyrobené hudební nástroje pak nejsou pouhým zdrojem zvuku, ale vlastním výtvozem dětí, ke kterému mají přirozeně bližší a emocionálně silnější vztah, čímž se zvětšuje bezprostřední potěšení dětí z hudby. Při výrobě hudebních nástrojů děti prakticky poznávají, jak a z čeho se nástroj vytváří, mohou využívat osobitého řešení, experimentovat, vytváří se mezioborové vztahy hudebních činností např. k pracovním, výtvarným činnostem, k ekologické výchově. Sám Carl Orff a jeho následovatelé došli k závěru, že nechat děti

hudební nástroje samostatně vymýšlet, vyrábět a hrát na ně, je z pedagogického hlediska velmi cenné (Coufalová, Medek & Synek, 2013).

Některé nástroje je možné vyrobit velmi snadno, například brnkat na gumičku nataženou přes kalíšek jogurtu, zhotovit rumba koule pomocí lahviček nebo krabiček naplněných hráškem nebo rýží (Tichá & Raková, 2007).

Další tipy pro tvorbu hudebních nástrojů dětmi pak poskytují Coufalová, Medek a Synek (2013), kteří ve své knize popisují výrobu hned několika z nich, např. kastanět z oříšků nebo lžic, dešťové hole z role od papírových utěrek, brnkačku z krabičky od sirek, bubínek z PET lahve a další.

2.3 Instrumentální činnosti ve vzdělávacích oblastech Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání

Současný Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) nabízí více prostoru hudebním aktivitám než dřívější HV v tradičním pojetí, která probíhala sice pravidelně, ale pouze po dobu povinného hudebního zaměstnání (Lišková, 2006).

RVP PV dává možnost propojit hudební aktivity nejen mezi sebou vzájemně, ale i je spojit s dalšími, mimohudebními činnostmi. Možným rizikem však je, že ve snaze o co nejpestřejší vzdělávací nabídku může docházet k vytrácení didaktických postupů hudební výchovy nebo k situaci, že ke zvolenému tématu nenajdeme např. vhodnou píseň k instrumentálním činnostem.

RVP PV je uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí. Instrumentální činnosti tyto oblasti rozvíjejí svým specifickým způsobem.

2.3.1 Oblast biologická – dítě a jeho tělo

Hra na hudební nástroje rozvíjí jemnou motoriku, smyslové vnímání, koordinaci pohybů. Instrumentální činnost je jedním ze základních prostředků rozvoje rytmického cítění dětí (Lišková, 2006).

2.3.2 Oblast psychologická – dítě a jeho psychika

2.3.2.1 Jazyk a řeč

Pomocí hry na hudební nástroj mohou děti reprodukovat své emoce a názory (Lišková, 2006). Instrumentální činnosti rozvíjí také nonverbální komunikaci a rytmické cítění

(Kubecová & Pehelová, 2017). Při vlastním hudebním doprovodu zpívané písně a při seznamování se s hudebními nástroji si děti rozšiřují slovní zásobu a učí se novým pojmům.

2.3.2.2 *Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace*

Instrumentální činnosti podporují schopnost dětí manipulovat s předměty, tedy hudebními nástroji, rozpoznávat jejich vlastnosti, materiál, porovnávat zvuk různých nástrojů. Pomocí hry na hudební nástroj dochází k rozvoji zrakové a sluchové koncentrace. Improvizací je podporována fantazie, představivost a tvořivost. Hudební doprovod rozvíjí paměť dětí. (Lišková, 2006). Při instrumentálních činnostech se uplatňuje motorická a sluchová paměť (Kubecová & Pehelová, 2017).

2.3.2.3 *Sebepojetí, city a vůle*

Hra na nástroj vyžaduje vytrvalost, soustředění a sebeovládání, podporuje sebevědomí dětí (Lišková, 2006). Instrumentální činnosti vedou děti k empatii a k vyjadřování vlastních pocitů (Kubecová & Pehelová, 2017). Hudební doprovod rovněž umocňuje emocionální prožitek při různých hudebně výchovných aktivitách.

2.3.3 *Dítě a ten druhý*

Hra na hudební nástroj rozvíjí kooperaci a interpersonální vztahy (Lišková, 2006), jelikož děti při instrumentálních činnostech spolupracují (Kubecová & Pehelová, 2017). Rovněž například volba hudebních nástrojů a samotné hudební vyjadřování skrze ně vede děti k toleranci a respektu vůči volbě a projevům druhých.

2.3.4 *Dítě a společnost*

Při návštěvě hudebního představení nebo koncertu se děti seznamují se souhrou hudebníků a tento princip uplatňují při hře na hudební nástroj (Lišková, 2006). Při hudebním doprovodu děti využijí lidové doprovody (Kubecová & Pehelová, 2017), inspirují se vědomostmi o lidových či folklórních tradicích.

2.3.5 *Dítě a svět*

Při instrumentálních činnostech se děti seznamují s hrou na hudební nástroje z různých zemí (Lišková, 2006). Děti získávají znalosti o hudebních nástrojích, ale také o způsobu jejich využívání jinými etniky či národy.

2.4 Význam instrumentálních činností

Kodejška (2002, s. 45) uvádí, že už ve druhé polovině šedesátých let byl na základě výzkumů uskutečněných ve spolupráci s Pedagogickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze potvrzen obrovský význam instrumentálních činností pro rozvoj hudebnosti dětí předškolního věku. Tvrdí, že instrumentální činnosti se staly „významným motivačním a aktivizačním prostředkem, rozvíjejí hudební schopnosti, a především dětskou hudební tvořivost.“

Hra na hudební nástroj je významným prostředkem seberealizace jedince. Při instrumentálních činnostech se rozvíjí tvořivá aktivita, dochází také k rozvoji vůle a uspokojování vlastních hudebních potřeb dítěte, Vzhledem k tomu, že většina instrumentálních činností se realizuje v kolektivu, rozvíjejí se mezilidské vztahy a pocit sounáležitosti (Sedlák, 2013).

Instrumentální činnosti dětem umožňují neverbální cestou vyjadřovat vlastní pocity a myšlenky a jsou pro děti prostředkem k dalšímu hudebnímu rozvoji. Při hře na hudební nástroje se děti seznamují také se základními poznatky o hudbě, mohou rozlišovat zvuky a tóny, dynamické kontrasty (silně, slabě), odlišnosti barvy zvuku. Hra na melodické nástroje pak seznamuje děti s výškou tónu (Lišková, 2006).

Costa-Giomiová (in Franěk, 2007, s. 164) svým výzkumem prokázala význam hry na hudební nástroj pro zlepšování sebehodnocení dětí. Pozorovala také, že rodiny dětí, které se učily hrát na hudební nástroj, jsou tímto ovlivněny a začínají se o hudbu více zajímat.

3 PRÁCE UČITELE MATEŘSKÉ ŠKOLY S INSTRUMENTÁLNÍMI ČINNOSTMI

RVP PV vyžaduje odbornou znalost a naprosto profesionální přístup učitelů mateřských škol a klade na pedagogické pracovníky vyšší nároky. Zde nastupuje nutnost odborných znalostí a schopností pedagogů na poli jednotlivých metodik (Lišková, 2006).

V RVP PV jsou formulovány klíčové kompetence ve vztahu k předškolnímu dítěti. O kompetencích ve vztahu k učitelům mateřské školy se však RVP PV nezmiňuje. Z hlediska hudebních činností v mateřské škole jsou zajímavé profesní kompetence předškolních pedagogů, a to kompetence předmětové. Učitel s touto kompetencí zařazuje osvojené teoretické i odborné znalosti z oboru do výchovně vzdělávacích činností a vytváří mezipředmětová spojení. Učitel mateřské školy by tedy měl být kvalifikovaným odborníkem na předškolní vzdělávání, a měl by disponovat dovednostmi v hudební, tělesné, výtvarné, estetické, dramatické oblasti, a také znalostí mateřského jazyka, matematiky a přírodních věd, a kulturně historickými a environmentálními vědomostmi (Svobodová & Vitečková, 2017).

Jak tvrdí Jurkovič (2012), v souvislostech s hudebně výchovnými strategiemi, RVP PV spoléhá na tvořivost a iniciativu učitelek a ředitelek mateřských škol. Záleží na jejich hudebním vzdělání, na zájmu o hudební činnosti, na navštěvování vzdělávacích kurzů a seminářů, na poslechu hudby, na orientaci ve zpěvnících, na připravenosti z pedagogického studia.

3.1 Metody práce učitele s instrumentálními činnostmi

Metody práce učitele ve školní hudební výchově popisuje Holas (2004). Hudební činnosti v předškolním vzdělávání vyžadují jinou volbu metod než školní hudební výchova. Pro potřeby této diplomové práce tedy z těchto metod vybíráme pouze ty, které jsou vhodné pro realizaci instrumentálních činností v mateřské škole.

3.1.1 Předvádění (demontrace)

Při předvádění hraje významnou roli bezprostřední vnímání hudebního díla dětmi. Učitel demonstruje svůj umělecký výkon, tedy přednes hudebního díla.

3.1.2 Procvičování

Procvičování jednotlivých hudebních dovedností je základem systematického rozvoje hudebnosti dětí.

3.1.3 Metoda nápodoby

Při metodě nápodoby dítě opakuje učitelem předvedený prvek (např. pohyby rukou a jejich koordinaci při hře na hudební nástroj), nejlepšího efektu je dosahováno při individuálním přístupu.

3.1.4 Metoda samostatného objevování hudby

Při realizaci instrumentálních činností je žádoucí dbát na samostatnost dětí, originalitu, čehož můžeme docílit například improvizací, nebo podpořit toto poskytnutím možnosti, aby si dítě v danou chvíli samo vybralo hudební nástroj.

3.2 Didaktické zásady při práci učitele s instrumentálními činnostmi

Didaktické zásady vycházející z analýzy činnosti učitele a dítěte napomáhají spoluvytvářet podmínky pro efektivní vedení hudebních aktivit.

Didaktickým zásadám v hudební výchově se věnuje Holas (2004), který hovoří o šesti zásadách.

3.2.1 Zásada aktivity

Aktivita dětí by měla být spojována s konkrétními hudebními činnostmi, s vhodnou motivací tak, aby docházelo k rozvoji tvořivosti a formování tvůrčího estetického postoje.

3.2.2 Zásada názornosti

Při hudebních činnostech využíváme názoru motorického, sluchového i zrakového. Usilujeme o bezprostřední zkušenost dětí.

3.2.3 Zásada uvědomělosti

Učitel by měl dítě vést k tomu, aby vystihlo podstatu a účel, příčiny a důsledky např. hudebně výrazových prostředků¹ a umělo je samostatně využít při vlastní práci.

¹ Základními hudebně výrazovými prostředky jsou například rytmus, pulzace, metrum, dynamika (Králová, Kodejška, Strenáčiková & Kolodziejski, 2015)

3.2.4 Zásada přiměřenosti a přístupnosti

Učitel by měl aplikovat hudebně výchovné metody s ohledem na intelektovou a hudební vyspělost konkrétního dítěte, tato zásada vyžaduje individuální přístup.

3.2.5 Zásada soustavnosti a posloupnosti

Učitel by měl hudební činnosti plánovat v návaznosti na to, co již děti zvládly, a k čemu směřují. Zásada rovněž vyžaduje částečně individuální přístup.

3.2.6 Zásada trvalosti

Trvalost toho, co se děti naučí, je ovlivněna tvořivým využíváním všech výše zmíněných zásad, vhodného výběru hudebních činností včetně jejich plánování a realizace.

3.3 Principy umělecké výchovy při práci učitele s instrumentálními činnostmi

Kromě didaktických zásad se k hudební výchově řadí ještě specifické principy umělecké výchovy vycházející ze specifické komunikace učitele a dítěte při osvojování hudebních aktivit. Principy umělecké výchovy popisuje Holas (2004):

- *princip emocionálnosti* usiluje o rozvoj emocionálního vztahu dítěte k hudbě a upevnování jeho hudebních zájmů prostřednictvím estetického zážitku,
- *princip jednoty technických a uměleckých zřetelů* si klade za cíl funkční propojení instrumentálních a dalších hudebních činností s pochopením sdělnosti hudebních projevů,
- *princip jednoty produktivní a receptivní výchovy* by měl respektovat mezipředmětové vztahy, neboť čím bohatší zásobu různorodých hudebních zkušeností dítě má, tím lépe je dokáže samo interpretovat,
- *princip jednoty uměleckého a mimouměleckého vzdělávání* souvisí s předchozím principem, a usiluje o rozvoj všeobecné kulturnosti a o soulad odborného a všeobecného vzdělávání.

3.4 Pravidla pro hru na hudební nástroje

Kromě výše uvedených metod, zásad a principů je žádoucí, aby učitel dbal také na dodržování určitých pravidel pro zacházení dětí s hudebními nástroji, ale takovým

způsobem, aby instrumentální činnosti zůstaly pro děti zajímavou aktivitou, nikoli drilem. Růžičková (in Kubecová, Pehelová et al., 2017) doporučuje tato pravidla vycházející z praxe učitelů mateřských škol:

- realizaci instrumentálních činností v kruhu na koberci nebo při pohybu v prostoru,
- úklid nástrojů po skončení činnosti na stanovené místo,
- stanovení pravidel pro výběr nástrojů,
- stanovení pravidel pro střídání nástrojů mezi dětmi,
- nápodobu hry na hudební nástroj dětmi, podle učitele, který je vhodným vzorem,
- používání výrazných gest učitele k určení kdy hrát, kdy ne, k určení intenzity zvuku a tempa,
- jasné vymezení času pro práci podle instrukcí a času pro objevování nových zvuků a improvizaci,
- umožnění dětem v úvodu činnosti vyzkoušet, jak jednotlivé hudební nástroje znějí,
- výběr přiměřeně obtížných činností, procvičování již naučeného,
- zapojení relaxace při únavě dětí,
- pravidelnou údržbu hudebních nástrojů a vyřazení poškozených.

3.5 Učitel jako vzor při instrumentálních činnostech

Jak již bylo zmíněno výše, učitel by měl být při hře na hudební nástroje dětem vzorem k nápodobě, a to nejen v souvislostech s reflektováním metody nápodoby, ale především je tak silným zdrojem motivace pro instrumentální činnost. Také Jurkovič (2012) uvádí, že nejvíce motivující pro děti v mateřské škole je učitel, který má hudbu rád, učitel, který hraje na hudební nástroj, kterým doprovází zpěv, ale také jím zpestřuje jiné činnosti, čímž děti inspiruje k napodobení. Zmiňuje, že ve své praxi potkal hodně dětí, které se pro hru na hudební nástroj rozhodly právě díky příkladu učitelek v mateřských školách.

4 ANALÝZA VÝZKUMNÝCH PRACÍ

Tato podkapitola shrnuje dostupné výzkumy související s problematikou využívání instrumentálních činností učiteli mateřských škol.

4.1 České výzkumné práce

V České republice se problematice instrumentálních činností u dětí v mateřské škole věnují dvě diplomové práce, přičemž obě jsou aplikačním typem práce. Jedna (Stolzová, 2015) usiluje o charakteristiku instrumentálních aktivit dětí předškolního věku, druhá (Zachová, 2009) se zabývá specifiky hudebního vzdělání v mateřských školách komplexně, zmiňují se zde také instrumentální činnosti.

Dostupné diplomové práce výzkumného typu se pak až na jednu práci věnují instrumentálním činnostem na 1. stupni ZŠ. První z nich (Tomečková, 2010), se zabývá využíváním instrumentálních činností na 1. stupni základní školy, ve výzkumné části se věnuje výběru hudebních nástrojů učiteli pro instrumentální činnosti, procentuálnímu začleňování instrumentálních činností v rámci hudebních činností. Za zmínku stojí zejména otázka, v čem učitelé spatřují pozitivní vliv instrumentálních činností na osobnost dítěte. Některými položkami dotazníku jsem se inspirovala i pro svůj vlastní výzkum. Druhá diplomová práce (Nachtmannová, 2015) se věnuje instrumentálním činnostem v hudební výchově na 1. stupni základní školy. Ve výzkumné části tazatelka formou dotazníkového šetření zjišťuje, které hudební nástroje učitelé na 1. stupni ZŠ při práci s dětmi využívají, jaké mají hudební vzdělání a zda umí vytvořit hudební doprovod k písni.

Poslední diplomová práce k tématu instrumentálních činností (Čapková, 2005) se zabývá rozvíjením rytmického cítění v předškolním a mladším školním věku dětí. Praktická část je smíšeného designu. V první části diplomantka předkládá návrh rytmických her a činnosti, a ve výzkumné části formou testování zjišťuje, zda se soustavnou prací učitelky zlepšuje rytmické cítění dětí, svým výzkumem potvrzuje, že úroveň rytmických schopností u dětí se zvyšuje, pokud se tomuto učitelé intenzivně a pravidelně věnují.

Kromě diplomových prací se jedna bakalářská práce empirického charakteru věnuje využití hudebních nástrojů učitelkami mateřských škol (Baďurová, 2018), kde formou dotazníku studentka zjišťuje, které hudební nástroje a jakým způsobem učitelé při své práci v MŠ využívají.

4.2 Zahraniční výzkumné studie a odborné články

Co se týče zahraničních výzkumných studií, záběr je již širší, a ráda bych několik zajímavých výzkumů a zjištění zmínila.

The development of preschool children's musical abilities through specific types of musical activities (Stolič, 2015) je výzkumnou studií, která formou dotazníku zkoumá využívání různých hudebních aktivit v mateřských školách v souvislosti s tím, zda jsou učitelé dostatečně připravováni (vzděláváni) k vedení hudebních činností u dětí.

Odborný článek *Musical education at the preschool age – the start on the road to performance* (Cinc, 2018) se věnuje konfliktu vědeckého a intuitivního přístupu, přičemž zmiňuje že hudební aktivity potřebují právě intuitivní přístup. V článku je uvedeno také to, že kvalita instrumentálních činností je podmíněna adekvátním motorickým vývojem. Zohledňuje také to, že se často u dětí projevuje nemuzikálnost pouze z důvodu nedostatku vhodných hudebních činností.

Výzkumná studie *Perceived attributes of Music Teaching Effectiveness among Kindergarten Teachers: Role of Personality* (Wong & Lau, 2018) také zmiňuje vědecký a intuitivní přístup učitelů. Studie zjišťovala názory ředitelů mateřských škol na kvalifikovanost učitelů k hudebním činnostem, zkoumala, jaká by měla být osobnost učitele MŠ z hlediska hudebních činností. Dotazníkem bylo zjištěno, že podle ředitelů vědecký přístup preferuje 75 % učitelů mateřských škol, zatímco intuitivní pouze 25 % učitelů mateřských škol.

Výzkumná práce *Okul öncesi öğretmenlerinin müzik etkinlikleri konusundaki görüşlerinin belirlenmesi* (Yılmaz Bolat, 2017) zjišťovala pomocí dotazníkového šetření kompetentnost učitelů k hudebním činnostem, vybavenost mateřských škol hudebními nástroji. Výsledky výzkumu uvádějí přidanou hodnotu hudebních nástrojů – cítění zvuku dotekem, a také vyzdvihuje význam rytmického cítění pro rozvoj osobnosti dítěte.

Výzkumná studie *Evaluation of the teacher's views on the rhythm practices in musical activities in preschool institutions* (Öztürk, 2010) metodou dotazníku zjišťuje možnosti využívání rytmických cvičení při hudebních činnostech v MŠ a dochází k závěru, že zpěv a hra na hudební nástroj není možné správně realizovat bez předchozího rozvoje rytmického cítění.

Music Education from Birth to Five (Bolduc & Evrard, 2017) je výzkumnou studií, která se metodou dotazníku zabývá využíváním hudebně výchovných metod učitelů, a ve které bylo

zjištěno, že přístup učitelů k hudební činnosti v mateřské škole je ovlivněn jejich dosavadními hudebními znalostmi.

Ve výzkumné studii *The Impact of Music Instruction on Attention in Kindergarten Children* (Hallbert, Martin & McClure, 2017) je metodou experimentu zjišťován vliv instrumentální HV na pozornost dětí v MŠ, přičemž dochází ke zjištění, že instrumentální činnosti pozornost dětí předškolního věku zvyšují.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

Teoretická část práce se zabývá instrumentálními činnostmi, popisuje metody, principy a zásady práce učitele s hudebními nástroji v mateřské škole. Praktická část práce z těchto poznatků vychází. Výzkumné šetření se zaměřuje na zjišťování toho, jak často a jakým způsobem učitelé v mateřských školách realizují instrumentální činnosti. V této kapitole jsou popsány stanovené cíle výzkumu a výzkumné otázky, popsán vzorek výzkumu a použité metody výzkumného šetření.

5.1 Výzkumné cíle a výzkumné otázky

V této podkapitole je stanoven výzkumný cíl a z něj vyplývající výzkumná otázka.

Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit, jak učitelé mateřských škol při své práci využívají instrumentální činnosti.

Dílčí cíle výzkumu:

- Zjistit, jak často učitelé v mateřské škole realizují instrumentální činnosti.
- Zjistit, zda mají děti možnost improvizovat na hudební nástroje v mateřské škole.
- Zjistit, jaký vliv na hudebnost dětí učitelé mateřských škol shledávají v realizaci instrumentálních činností v mateřské škole (dále také jen MŠ).

Hlavní výzkumná otázka stanovená na základě hlavního výzkumného cíle: **Jak učitelé mateřských škol využívají při své práci instrumentální činnosti?**

Dílčí výzkumné otázky:

- VO1: Jaké jsou faktory ovlivňující četnost realizace instrumentálních činností učiteli v MŠ?
- VO2: Jak často mohou děti v mateřské škole improvizovat při hře na hudební nástroj?
- VO3: Jaký význam učitelé mateřských škol připisují instrumentálním činnostem?

V rámci výzkumného šetření byly stanoveny hypotézy. Předpokládáme, že:

- H1: Učitelé z vesnických mateřských škol realizují instrumentální činnosti v mateřské škole častěji než učitelé z městských MŠ.

- H2: Učitelé, kteří považují vybavení hudebními nástroji v MŠ za dostatečné umožňují dětem improvizovat s hudebními nástroji častěji než učitelé, kteří je nepovažují za dostatečné.
- H3: Učitelé, kteří absolvovali vzdělávání v ZUŠ nebo na konzervatoři, spíše spatřují pozitivní vliv instrumentálních činností v MŠ než učitelé, kteří tuto výuku neabsolvovali.

5.2 Charakteristika výzkumného vzorku

V této podkapitole je charakterizován výzkumný vzorek dotazníkového šetření. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 173 učitelů. Výzkumný soubor představovali učitelé mateřských škol. Jednalo se o dostupný výběr z celé České republiky. Učitelé byli osloveni ve skupině určené učitelům mateřských škol na sociální síti Facebook pomocí elektronického dotazníku vytvořeného přes online aplikaci společnosti Survio. Dotazníkové šetření se uskutečnilo ve dnech 18. – 25. března 2020.

5.3 Výzkumné metody

Pro účely diplomové práce byla zvolena metoda dotazníku, který zjišťoval, jak s instrumentálními činnostmi učitelé v mateřských školách pracují.

Dotazník se skládá z 25 položek a vychází ze zjištěných teoretických poznatků k diplomové práci. Je rozdělen na 6 částí:

- V úvodní části jsou respondenti seznámeni s cílem dotazníkového šetření, jsou ujištěni o anonymitě dotazníku a požádáni o upřímné a pravdivé odpovědi, jelikož jedině takto bude mít výzkum a jeho výsledky smysl.
- Druhá část je zaměřena na demografické údaje jako pohlaví, věk, vzdělání, počet let praxe v MŠ, kraj a umístění mateřské školy.
- Ve třetí části jsou respondenti dotazováni na vybavení mateřské školy hudebními nástroji.
- Čtvrtá část se zabývá osobní zkušeností učitelů mateřských škol s hrou na hudební nástroj.
- V páté, stěžejní části je zjišťována míra četnosti využívání instrumentálních činností v mateřské škole, metody práce učitele s instrumentálními činnostmi.

- Poslední část dotazníku pak obsahuje poděkování a je místem pro případné komentáře respondentů.

Dotazník obsahuje 25 položek, otázky jsou uzavřeného a polootevřeného charakteru.

5.4 Předvýzkum

Přípravě dotazníku předcházela předvýzkum. Nejprve se uskutečnila analýza dostupných českých i zahraničních výzkumů o problematice instrumentálních činností (viz teoretická část práce, kapitola 4). Z těchto výzkumných prací byly vybrány informace, které byly považovány za zajímavé ve vztahu k tématu diplomové práce, a které se pak odrazily ve tvorbě dotazníku. U 6 učitelů z jiných mateřských škol následně bylo pomocí prvotní verze dotazníku zjišťováno, jak instrumentální činnosti v mateřské škole realizují. Na základě zjištění pak byly položky upraveny, některé doplněny o další odpovědi (např. instrumentální činnost nerealizují, nehrají na hudební nástroj), následně vznikl výsledný dotazník.

5.4.1 Prvotní dotazníkové šetření

Samotnému zveřejnění dotazníku v elektronické podobě na sociálních sítích předcházela předvýzkum se 6 učiteli okolních mateřských škol (mikroregion Luhačovicko). Toto prvotní šetření probíhalo formou tištěného dotazníku, učitelé měli možnost jednotlivé položky dotazníku komentovat. Při tomto předvýzkumu bylo zjištěno několik limitů. Učitelé si stěžovali, že je dotazník pro respondenty příliš zdlouhavý kvůli většímu počtu otevřených otázek a kvůli velkému počtu položek. Došlo k přehodnocení dotazníku, přičemž některé položky související s cílem výzkumu pouze okrajově, byly odstraněny. Otevřené otázky byly upraveny do uzavřené podoby, případně polootevřené s možností „jiné, doplňte“. Dále vyšlo najevo, že u některých otázek chybí záporná odpověď, např. „na hudební nástroj nehrají“, tyto odpovědi byly k otázkám doplněny. Těmito kroky vznikla závěrečná podoba dotazníku a bylo možné zahájit realizaci výzkumného šetření.

6 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

V této kapitole budou analyzována a interpretována data získaná z dotazníkového šetření.

6.1 Charakteristika výzkumného vzorku, sociodemografické údaje

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 173 učitelů. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, v první části dotazníku byly zjišťovány sociodemografické údaje. Respondenti byli dotazováni na pohlaví, věk, délku pedagogické praxe, nejvyšší dosažené vzdělání, kraj, ve kterém se mateřská škola nachází a na to, zda se mateřská škola nachází ve městě nebo v obci.

6.1.1.1 Pohlaví respondentů

Z celkového počtu 173 respondentů bylo 171 učitelek a 2 učitelé MŠ. Na pozici učitelů v mateřských školách pracuje výrazně vyšší počet žen, a předpoklad, že počet participujících žen bude značně převyšující, se potvrdil, přesto i nízké procento zastoupení mužů je pro výzkumné šetření hodnotné.

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost
žena	171	98,8 %
muž	2	1,2 %
Celkem	173	100 %

Tabulka č. 1 – Pohlaví respondentů

6.1.1.2 Věk respondentů

Tato položka zjišťovala věkové rozložení respondentů. Nejčetnější skupinou byla věková skupina 21–30 let s téměř 30 %. Učitelé ve věku 31–60 let tvořili přibližně stejně velké věkové skupiny s přibližně 20 %. Přes 5 % učitelů bylo ve věku více než 60 let, nejméně početnou věkovou skupinu pak tvořili učitelé do 20 let se svými 1,2 %.

Věk	Absolutní četnost	Relativní četnost
Do 20 let	2	1,2 %
21 - 30 let	51	29,5 %
31 - 40 let	39	22,5 %
41 - 50 let	37	21,4 %
51 - 60 let	35	20,2 %

Více než 60 let	9	5,2 %
Celkem	173	100 %

Tabulka č. 2 – Věk respondentů

6.1.1.3 *Vzdělání respondentů*

V této dotazníkové položce byli respondenti tázáni na nejvyšší dosažené vzdělání. Nejčetnější skupinou učitelů se stali učitelé se středoškolským pedagogickým vzděláním s maturitou z předškolní pedagogiky, kteří tvořili přes 40 % respondentů. Do druhé nejpočetnější skupiny patřili učitelé s vystudovaným magisterským studiem se zaměřením na předškolní pedagogiku. Třetí početnou skupinou byli učitelé s jiným vzděláním. Nejméně početnými skupinami pak byli učitelé s dokončeným vyšším odborným a bakalářským studiem se zaměřením na učitelství pro MŠ.

Nejvyšší dosažené Vzdělání	Absolutní četnost	Relativní četnost
Středoškolské pedagogické vzdělání s maturitou z předškolní pedagogiky	71	41,1 %
Vyšší odborné pedagogické vzdělání ukončené absolutoriem zaměřené na předškolní pedagogiku	13	7,5 %
Vysokoškolské pedagogické vzdělání s ukončeným bakalářským stupněm se zaměřením na učitelství pro MŠ	12	6,9 %
Vysokoškolské pedagogické vzdělání s ukončeným magisterským stupněm se zaměřením na předškolní pedagogiku	50	28,9 %
Jiné	27	15,6 %
Celkem	173	100 %

Tabulka č. 3 – Nejvyšší dosažené vzdělání

6.1.1.4 *Počet let pedagogické praxe respondentů*

Tato položka zjišťovala u respondentů počet let pedagogické praxe v mateřské škole. Nejpočetnější skupinou byli učitelé s praxí přes 20 let, kteří tvořili 30 % respondentů. Druhou početnější skupinu s 25 % tvořili učitelé s 2 až 5 lety praxe, hned za nimi učitelé s 6 až 10 let praxe s téměř 20 %, učitelé s 11 až 15 lety praxe s necelými 15 % a nejméně

početnými skupinami byli učitelé do jednoho roku praxe a učitelé s praxí 16 – 20 let v MŠ, obě tyto skupiny tvořili přibližně 5% respondentů.

Počet let praxe	Absolutní četnost	Relativní četnost
0 - 1 rok	10	5,8 %
2 - 5 let	44	25,4 %
6 - 10 let	34	19,7 %
11 - 15 let	24	13,9 %
16 - 20 let	8	4,6 %
Více než 20 let	53	30,6 %
Celkem	173	100 %

Tabulka č. 4 – Počet let praxe v MŠ

6.1.1.5 Kraj, ve kterém se nachází MŠ, v níž respondenti pracují

Tato položka není pro výzkum podstatná, zajímalo nás však, zda na dotazník odpoví učitelé ze všech krajů České republiky. Zajímavostí je, že nejvíce respondentů učí v mateřských školách v moravskoslezském kraji, a to 21 % z nich.

Kraj	Absolutní četnost	Relativní četnost
Jihočeský	11	6,4 %
Jihomoravský	21	12,1 %
Karlovarský	4	2,3 %
Královéhradecký	10	5,8 %
Liberecký	9	5,2 %
Moravskoslezský	37	21,4 %
Olomoucký	2	1,2 %
Plzeňský	9	5,2 %
Hlavní město Praha	10	5,8 %
Pardubický	13	7,5 %
Středočeský	17	9,8 %
Ústecký	9	5,2 %
Kraj Vysočina	6	3,5 %
Zlínský	15	8,7 %
Celkem	173	100 %

Tabulka č. 5 – Kraj, ve kterém se MŠ nachází

6.1.1.6 Umístění MŠ, v níž respondenti pracují

V souvislosti s jednou ze stanovených hypotéz byli respondenti dotazováni na to, zda se mateřská škola, v níž pracují, nachází v obci nebo ve městě. Výsledky ukazují, že dotazované skupiny jsou přibližně stejně velké.

Umístění MŠ	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ve městě (nad 3 tis. obyvatel)	87	50,9 %
V obci (do 3 tis. obyvatel)	84	49,1 %
Celkem	173	100 %

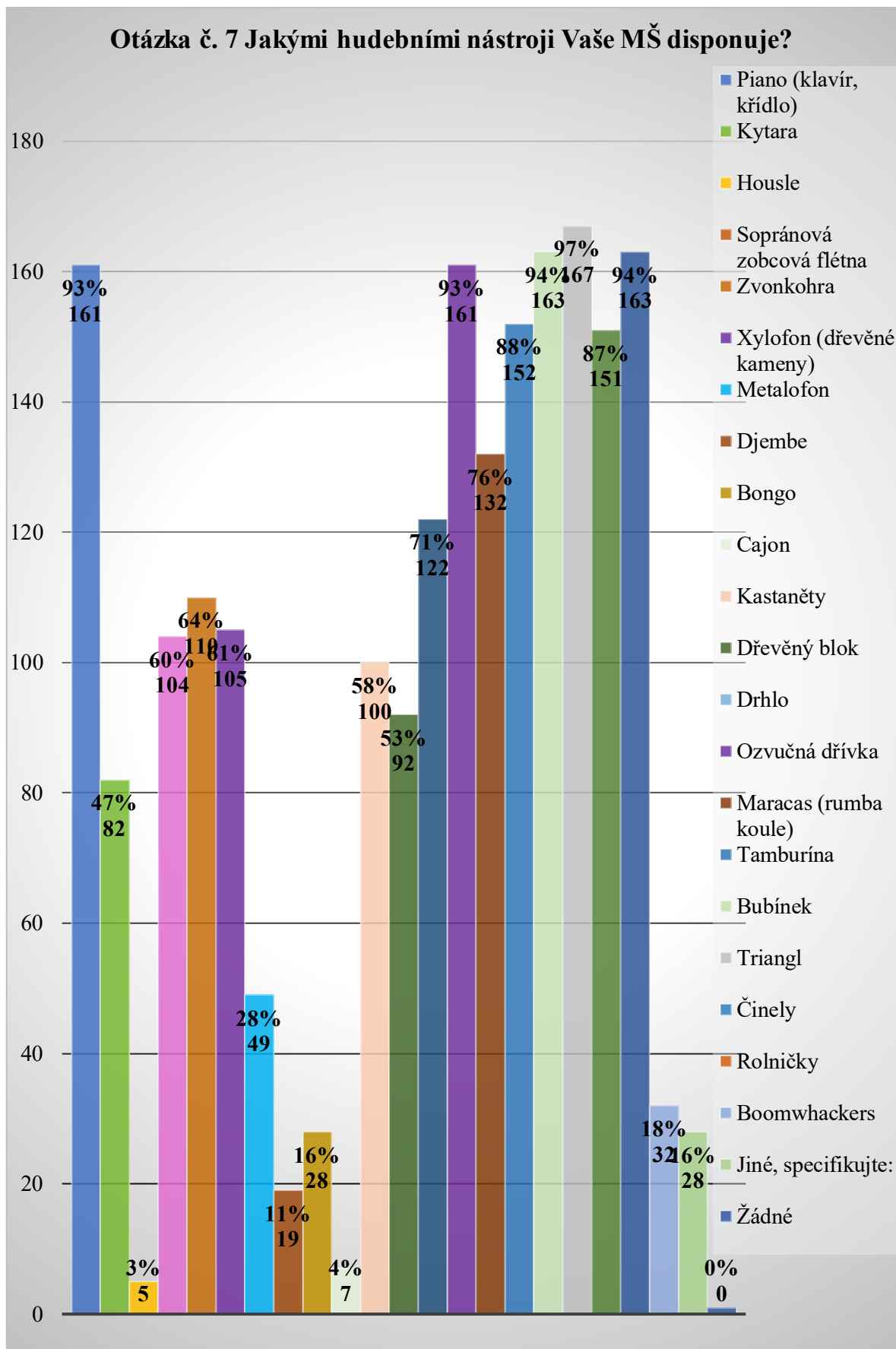
Tabulka č. 6 – Umístění MŠ

6.1.2 Vybavení MŠ hudebními nástroji

V této části dotazníku byli učitelé dotazováni na vybavení mateřské školy, ve které pracují, hudebními nástroji.

6.1.2.1 Hudební nástroje v MŠ

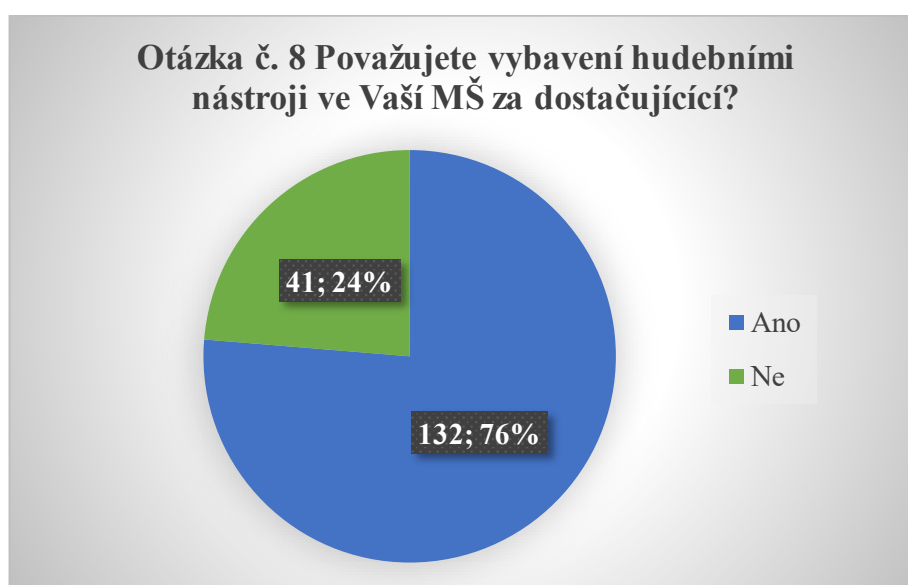
Vybavení hudebními nástroji je podstatnou podmínkou pro realizaci instrumentálních činností v MŠ. Z šetření vyplynulo, že všechny mateřské školy jsou vybaveny hudebními nástroji, jelikož žádný z respondentů si nevybral možnost, že v dané MŠ žádné hudební nástroje nejsou. Přes 90 % mateřských škol je vybaveno klavírem, a z nástrojů Orffova instrumentáře ozvučnými dřívky, trianglem, tamburínou, bubínkem a činely. Kromě klasických hudebních nástrojů a nástrojů Orffova instrumentáře se v 18 % mateřských škol vyskytují Boomwhackers a ve 4 % mateřských škol se objevuje cajon. Kromě hudebních nástrojů uvedených ve výběru učitelé zmínili i vybavení mateřské školy jinými hudebními nástroji, 2x akordeon, 7x elektrické klávesy, 2x hudební nástroje vlastní výroby, ostatní zmiňované nástroje byly muzikoterapeutického charakteru, a to dešťová hůl, tibetská mísa, kalimba, africké bubny, africká žába.

Graf č. 1 – Hudební nástroje v MŠ

6.1.2.2 Dostatečnost vybavení MŠ hudebními nástroji

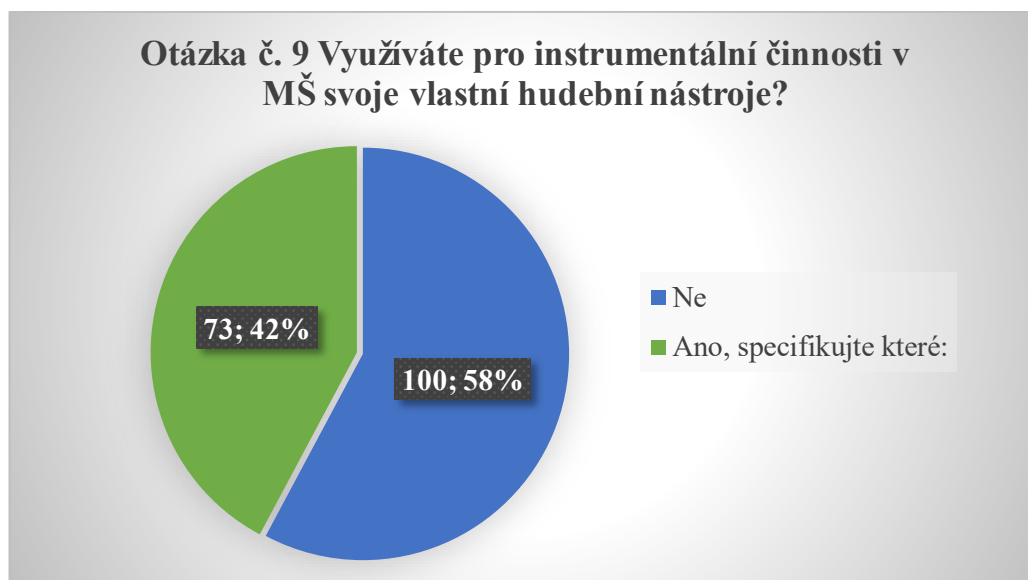
Tato položka navazuje na předchozí. Respondenti zde odpovídají, zda považují vybavení MŠ hudebními nástroji za dostačující pro realizaci instrumentálních činností. Přestože v předchozí otázce se ukázalo, že vybavení mateřských škol hudebními nástroji je na poměrně dobré úrovni, v této položce vyšlo najevo, že téměř čtvrtina respondentů vybavení mateřské školy hudebními nástroji nepovažuje za dostačující pro realizaci instrumentálních činností. V případě 24 % respondentů, kteří takto odpověděli, by jistě bylo žádoucí dále zjišťovat, které hudební nástroje učitelům v MŠ chybí, aby vybavení považovali za dostačující pro realizaci instrumentálních činností.

Graf č. 2 – Dostatečnost vybavení MŠ hudebními nástroji

6.1.2.3 Využívání vlastních hudebních nástrojů v MŠ

V souvislosti s předchozí položkou dotazníku je touto otázkou zjišťováno, zda učitelé pro instrumentální činnosti v mateřské škole využívají vlastní hudební nástroje. Překvapující je, že téměř polovina učitelů opravdu svoje vlastní hudební nástroje při instrumentálních činnostech v MŠ využívá. Učitelé toto blíže specifikovali, proto víme, že nejčastějším vlastním hudebním nástrojem využívaným učiteli v MŠ je kytara, která se objevila ve 23 případech, dále sopránová zobcová flétna s 19 případy, housle, el. klávesy a akordeon shodně se 4 případy, dále se objevovala skupina muzikoterapeutických nástrojů.

Graf č. 3 – Vlastní hudební nástroje v MŠ

6.1.2.4 Hudební vzdělání učitelů MŠ

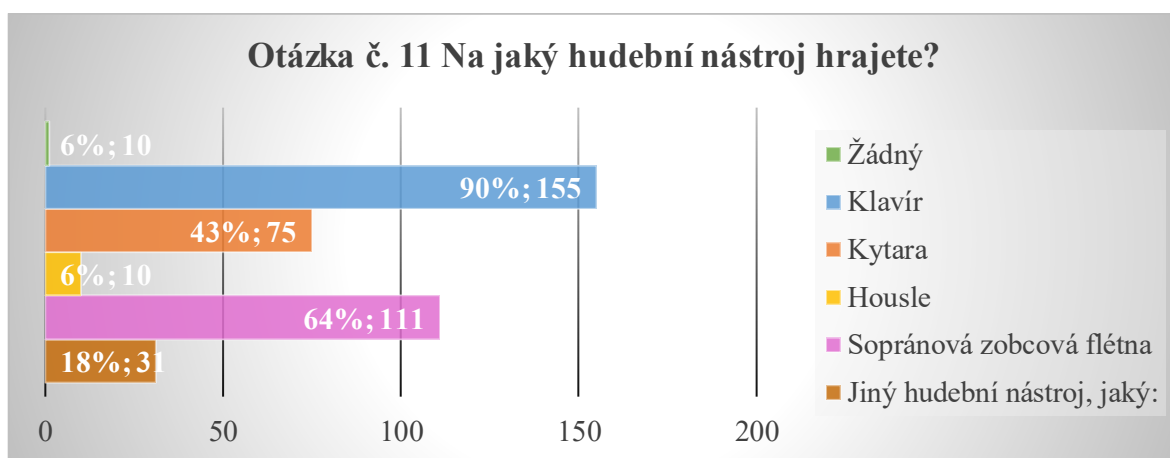
Tato položka se v souvislosti s jednou ze stanovených hypotéz zaměřovala na hudební vzdělání učitelů mateřských škol. Z šetření vyplynulo, že 50 % dotazovaných učitelů absolvovalo výuku hry na hudební nástroj v rámci studia na střední pedagogické škole, téměř stejný počet učitelů pak absolvoval výuku hry na hudební nástroj v základní umělecké škole (dále ZUŠ). 23,7 % učitelů absolvovalo výuku hry na hudební nástroj při pedagogickém studiu na vysoké škole a respondenti o stejném počtu se učili na hudební nástroj hrát sami. Někteří učitelé pak využívali také jiných forem výuky hry na hudební nástroj. Pouze 3,4 % respondentů pak žádnou výuku hry na hudební nástroj neabsolvovala, ani se na hudební nástroj neučila hrát sama.

Otázka č. 10 Jaké je Vaše hudební vzdělání?	Absolutní četnost	Relativní četnost
Žádné	6	3,4 %
Jsem samouk	41	23,7 %
Výuka hry na hudební nástroj v ZUŠ	85	49,1 %
Výuka hry na hudební nástroj v rámci pedagogického studia na střední škole	88	50,9 %
Výuka hry na hudební nástroj v rámci pedagogického studia na vyšší odborné škole	13	7,5 %
Výuka hry na hudební nástroj v rámci pedagogického studia na vysoké škole	41	23,7 %
Konzervatoř - hra na hudební nástroj	0	0,0 %
Workshop, kurzy, letní školy	22	12,7 %
Jiné hudební vzdělání	12	6,9 %

Tabulka č. 7 – Hudební vzdělání učitelů MŠ

6.1.2.5 Hra na hudební nástroj učitelů MŠ

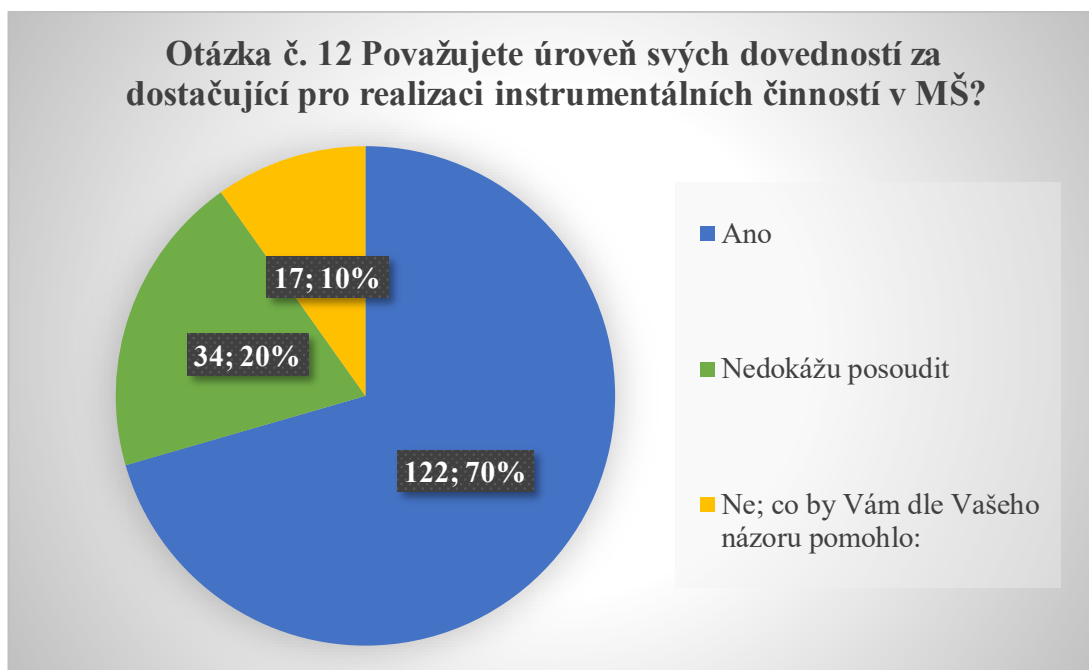
Tato položka byla do dotazníku zařazena s ohledem na tvrzení Jurkoviče (2012), které uvádíme v praktické části práce, a které zmiňuje, že ve své praxi potkal hodně dětí, které se pro hru na hudební nástroj rozhodly právě díky příkladu učitelek v mateřských školách. Z tohoto důvodu je pro práci zajímavé zjištění, zda a na jaké hudební nástroje učitelé v mateřských školách hrají. Z výsledků je patrné, že 6 % dotázaných učitelů nehraje na žádný hudební nástroj. Pokud bereme v potaz, že 90 % respondentů hraje na klavír, znamená to, že téměř všichni učitelé, kteří hrají na hudební nástroj, hrají právě na klavír. Většina z těchto učitelů pak zpravidla ovládá hru také na další hudební nástroje. Co se týče hry na jiný hudební nástroj než uvedený ve výběru, učitelé MŠ ovládají také hru na akordeon (6 respondentů) a ukulele (6 respondentů), zmiňovány jsou také příčná a altová flétna, klarinet, fukací harmonika, kontrabas nebo cimbál, a ve 3 případech také muzikoterapeutické nástroje.

Graf č. 4 – Hra na hudební nástroj učitelů MŠ

6.1.2.6 Úroveň dovedností učitelů MŠ pro realizaci instrumentálních činností

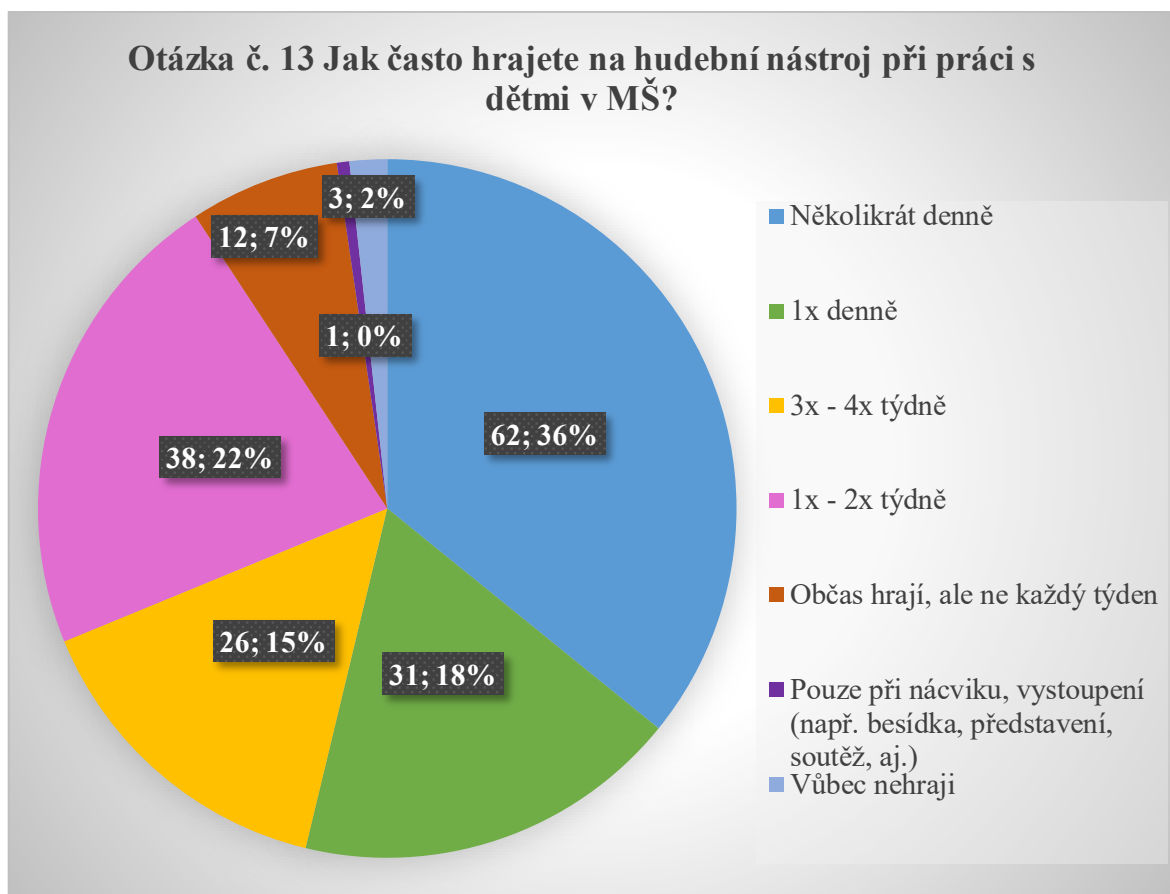
Touto položkou je zjišťováno, jak učitelé mateřských škol hodnotí úroveň svých dovedností pro realizaci instrumentálních činností. Ukázalo se, že 70 % učitelů považuje úroveň svých dovedností pro realizaci instrumentálních činností za dostačující, 20 % nedokáže posoudit, 10 % považuje za nedostačující. Všichni respondenti, kteří považují úroveň svých dovedností pro realizaci instrumentálních činností za nedostačující pak předpokládají, že by jim pomohlo naučit se/zlepšit svoji hru na klavír.

Graf č. 5 – Úroveň dovedností MŠ pro realizaci instrumentálních činností

6.1.2.7 Četnost hry na hudební nástroj učitelů v MŠ

Tato položka dotazníku se ptá, jak často učitelé v mateřské škole při práci s dětmi využívají vlastní hru na hudební nástroj. Stále vycházíme z již zmiňovaného tvrzení Jurkoviče (2012), že učitel hrající v MŠ na hudební nástroj bývá pro dítě vzorem. Z průzkumu je patrné, že pouze 2 % učitelů při práci s dětmi nehraje na hudební nástroj, 1 % pouze při vystoupení dětí, necelých 13 % pak hraje méně často než 1x týdně, což by mohlo souvislost s výsledky z předchozích položek, kdy 3 % respondentů odpovídalo, že nemá žádné hudební vzdělání zaměřené na hru na hudební nástroj, a 6 % učitelů tvrdilo, že neovládá hru na žádný hudební nástroj.

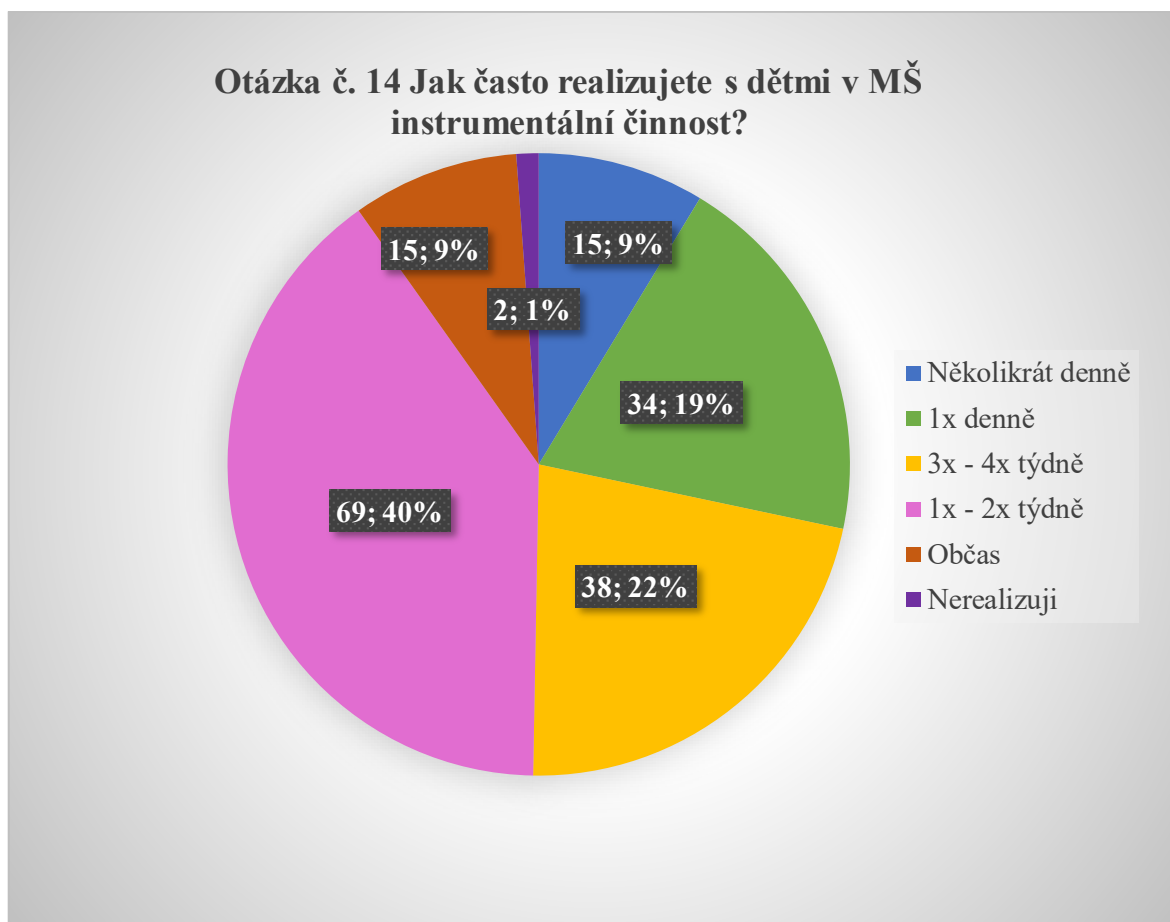
Graf č .6 – Četnost hry na hudební nástroj učiteli v MŠ

6.1.3 Realizace instrumentálních činností v MŠ

Tato podkapitola je pro tuto práci podstatná, neboť se zabývá využíváním a realizací instrumentálních činností učiteli u dětí v mateřské škole.

6.1.3.1 Četnost realizace instrumentálních činností v MŠ

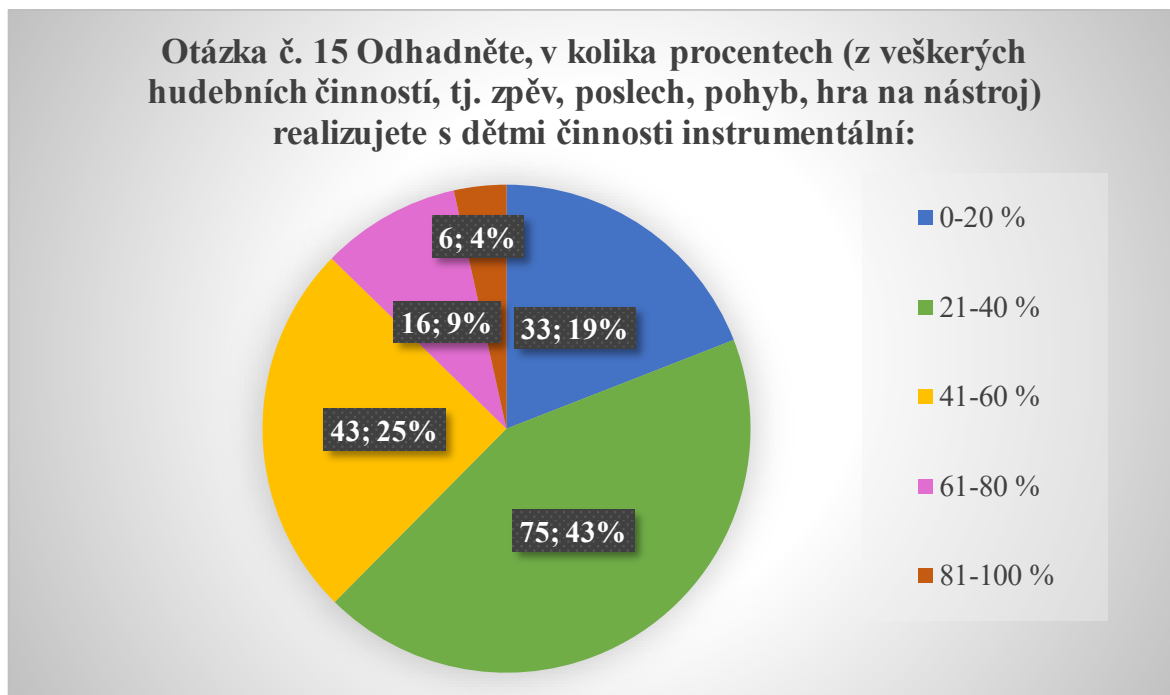
Touto položkou je zjišťováno, jak často učitelé v mateřské škole realizují instrumentální činnosti s dětmi. Z grafu je patrné, že největší procento respondentů, a to 40 %, realizuje instrumentální činnosti s dětmi v MŠ 1 – 2x týdně, 22 % učitelů 3 – 4x týdně, 19 % 1x denně, 9 % několikrát denně. Oproti tomu 9 % učitelů realizuje instrumentální činnosti občas a pouze 1 % nerealizuje vůbec. Tato položka souvisí se stanovenými hypotézami.

Graf č. 7 – Četnost realizace instrumentálních činností v MŠ

6.1.3.2 Podíl instrumentálních činností v hudebních aktivitách v MŠ

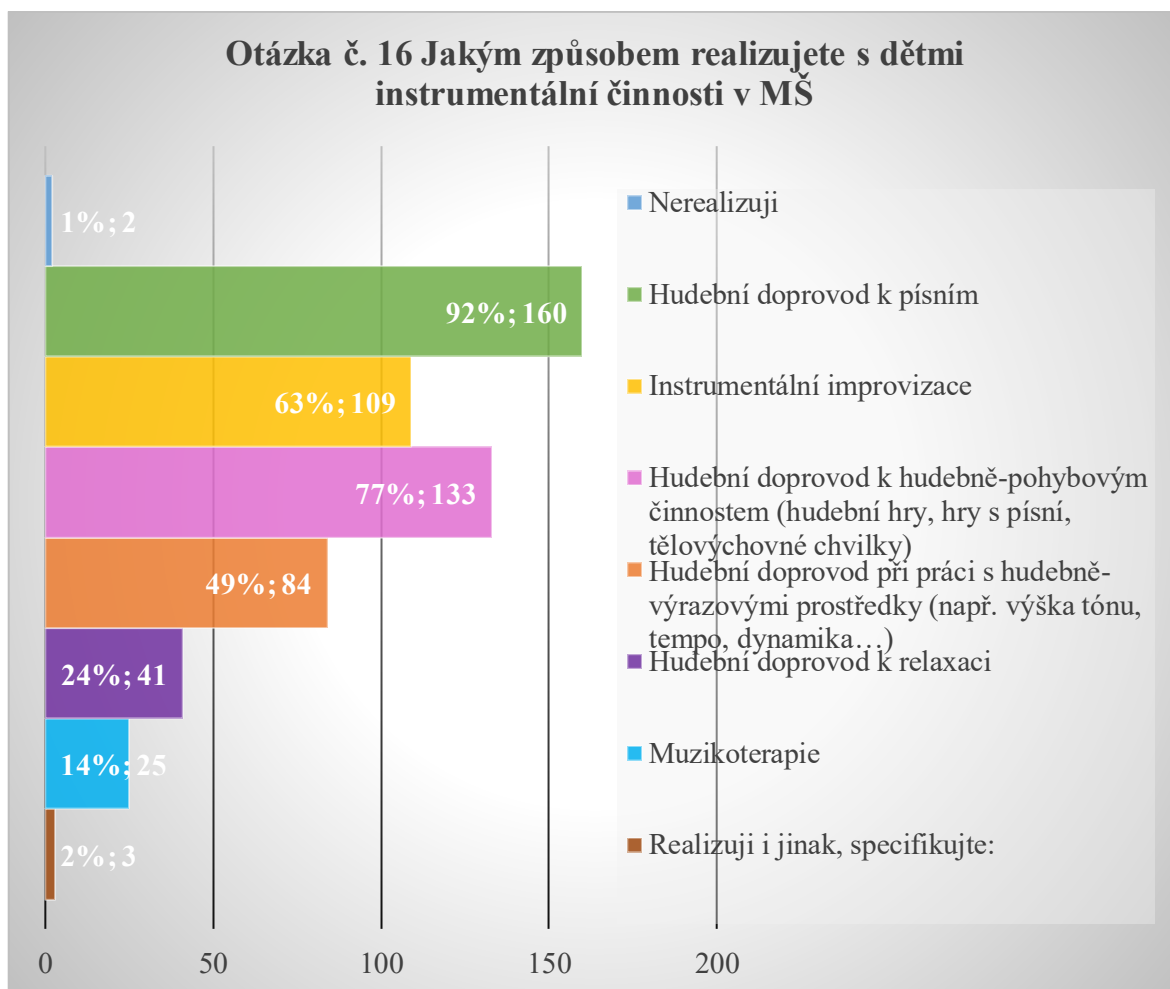
Touto položkou dotazníku je zjišťován podíl realizace instrumentálních činností ze všech hudebních činností v mateřské škole. Největší část, a to 43 % učitelů uvádí, že realizují instrumentální činnosti v 21–40 % všech hudebních aktivit. 25 % učitelů realizuje instrumentální činnosti v 41-60 %, 19 % respondentů v 0-20 %, 9 % učitelů v 61-80 % a 4 % učitelů dokonce tvrdí, že instrumentální činnosti realizují v 81-100 % celkových hudebních aktivit v MŠ.

Graf č. 8 – Podíl instrumentálních činností v hudebních aktivitách v MŠ

6.1.3.3 Způsoby realizace instrumentálních činností učiteli v MŠ

Tato položka si klade za cíl zjistit, jak učitelé realizují instrumentální činnosti s dětmi v mateřské škole. Z grafu je patrné, že 92 % učitelů využívá instrumentální činnosti k doprovodu písní, 77 % k doprovodu hudebně pohybových činností. Instrumentální improvizaci využívá 63 % dotázaných, jako doprovod k práci s hudebně vyjadřovacími prostředky pak jsou instrumentální činnosti využívány ve 49 %, hudební doprovod k relaxaci využívá 24 % učitelů, muzikoterapii s dětmi realizuje 14 % respondentů, 1% instrumentální činnosti nerealizuje, a 2 % učitelů je realizuje i jinak. Z toho dva učitelé uvádějí rytmizaci říkadél, jedna respondentka pak tvrdí, že instrumentálními činnostmi doprovází téměř všechny ostatní aktivity v MŠ, dramaturgii, práci s textem, zdůrazňuje jimi přechod k jiné činnosti odehrávající se v MŠ.

Graf č. 9 – Způsoby realizace instrumentálních činností učiteli MŠ

6.1.3.4 Důvody nerealizace instrumentálních činností učiteli v MŠ

Tato položka je nepovinná, navazuje na předchozí položku v případě, že učitelé odpověděli, že instrumentální činnosti v MŠ nerealizují, a zjišťuje jejich důvody. Na předchozí položku odpověděli záporně 3 respondenti, v této položce odpovědí 5. Je to dáno tím, že jedna respondentka vybrala jako důvod nerealizace instrumentálních činností v MŠ hned 3 důvody.

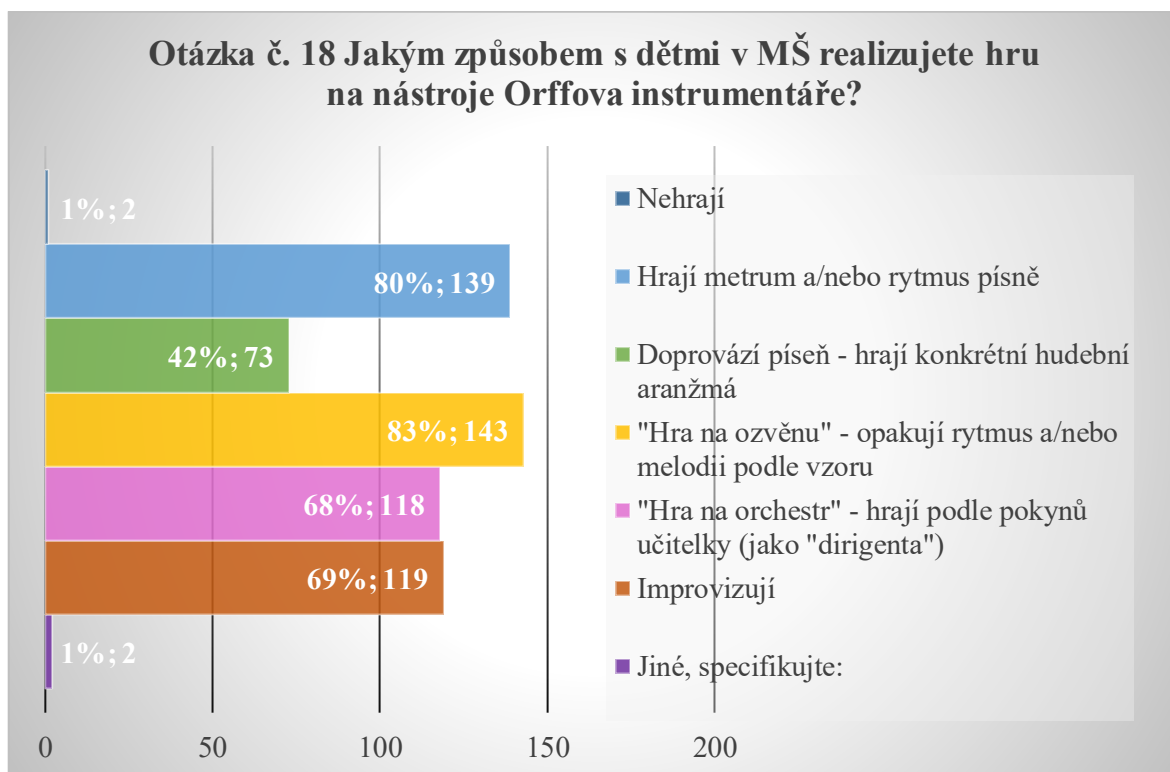
Důvody nerealizace instrumentálních činností	Absolutní četnost	Relativní četnost
Postrádám hudební nástroje	1	20,0 %
Nehraji na žádný hudební nástroj	2	40,0 %
Nevím, jakým způsobem instrumentální činnosti s dětmi realizovat	2	40,0 %

Jiné, specifikujte:	0	0,0 %
Celkem	5	100 %

Tabulka č. 8 – Důvody nerealizace instrumentálních činností

6.1.3.5 Realizace hry na Orffovy nástroje u učitelů MŠ

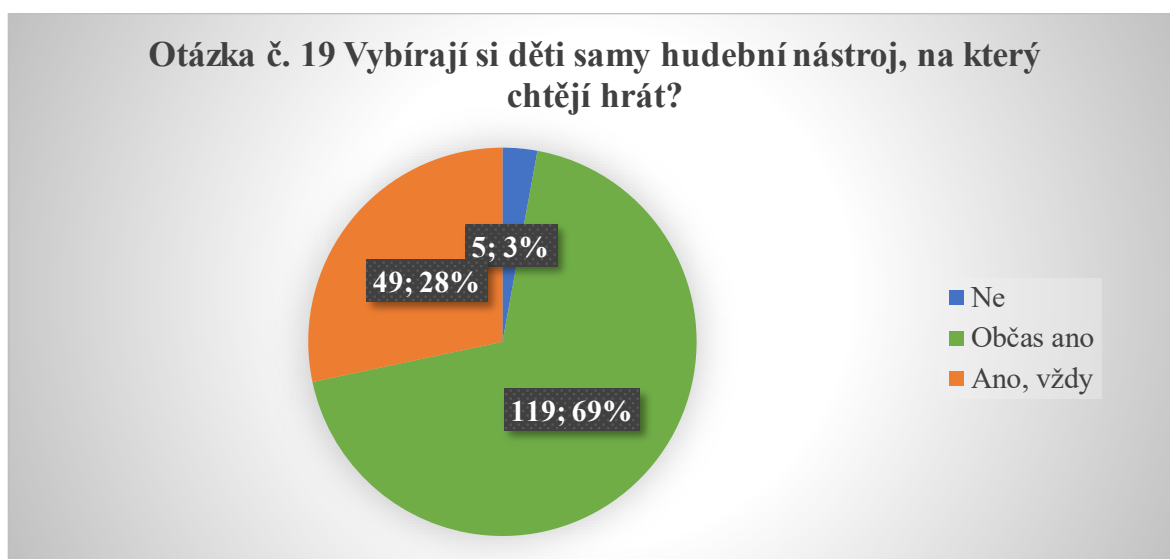
Tato položka doplňuje předchozí položky dotazníkového šetření, zabývá se však konkrétnějšími aktivitami realizovanými s nástroji Orffova instrumentáře učiteli s dětmi v MŠ. Největší podíl učitelů s dětmi při hře na Orffovy nástroje využívá „hru na ozvěnu“, tedy opakují rytmus a/nebo melodii podle vzoru, téměř stejný počet učitelů s dětmi hraje metrum a/nebo rytmus písni. 69 % respondentů s dětmi realizuje improvizaci, 68 % realizuje „hru na ozvěnu“, při které děti opakují rytmus a/nebo melodii podle vzoru. 42 % dotazovaných učitelů pak s dětmi pomocí Orffových nástrojů doprovází píseň pomocí konkrétního hudebního aranžmá. 1 % respondentů odpovědělo, že děti na nástroje Orffova instrumentáře nehrají. 1 % také odpovědělo, že Orffovy nástroje využívají jinak. Mezi těmito dvěma odpověďmi je zmíněna rytmizace slov a říkadel.

Graf č. 10 – Využívání Orffových nástrojů u dětí v MŠ

6.1.3.6 Možnost výběru hudebního nástroje dětmi

K instrumentálním činnostem nutně patří výběr hudebního nástroje. Tato dotazníková položka se zabývá tím, zda si děti mohou hudební nástroj k instrumentálním činnostem zvolit samy. Téměř všichni respondenti odpověděli, že ano, s tím, že 69 % dotazovaných odpovědělo, že si děti samy vybírají občas, 28 % odpovědělo, že si děti samy hudební nástroj vybírají vždy. Přesto zůstávají 3 % učitelů, v jejichž pojetí instrumentálních činností si děti hudební nástroj samy vybrat nemohou.

Graf č. 11 – Možnost výběru hudebního nástroje dětmi

6.1.3.7 Možnost improvizace dětí na hudební nástroj

Předchozí položka dotazníkového šetření se ptala, zda si děti mohou samy vybírat hudební nástroj, na který chtějí při instrumentálních činnostech hrát. Tato položka se také ptá na možnosti dětí ve vztahu k instrumentálním činnostem, tentokrát, zda a jak často mohou děti na hudební nástroje improvizovat. Z grafu je patrné, že 45 % učitelů dětem improvizaci umožňuje několikrát týdně, 24 % dokonce i vícekrát denně. Oproti tomu u 35 % učitelů mohou děti improvizovat několikrát měsíčně, u 3 % několikrát ročně, a u 3 % dokonce vůbec improvizovat nemohou.

Graf č. 12 – Možnost improvizace dětí v MŠ na hudební nástroj

6.1.3.8 Možnost hry na hudební nástroj dle vlastní volby dětí

V souvislosti také s předchozí položkou považují za důležité připomenout, že v souladu se zásadami názornosti a uvědomělosti je důležité, aby dítě mělo možnost si hudební nástroje vyzkoušet a experimentovat s nimi, zejména pokud dítě samo chce. Toto dětem umožňuje 64 % respondentů, kteří dětem dávají hudební nástroje k dispozici i mimo řízené instrumentální činnosti. Z výsledků znázorněných v grafu je však patrné, že 36 % učitelů dětem nedává možnost si hudební nástroje samostatně vzít, experimentovat s nimi, zkoumat jejich materiál a vlastnosti.

Graf č. 13 – Možnost hry na hudební nástroj dle vlastní volby dětí

6.1.3.9 Využívání instrumentální hry dětí při vystoupeních

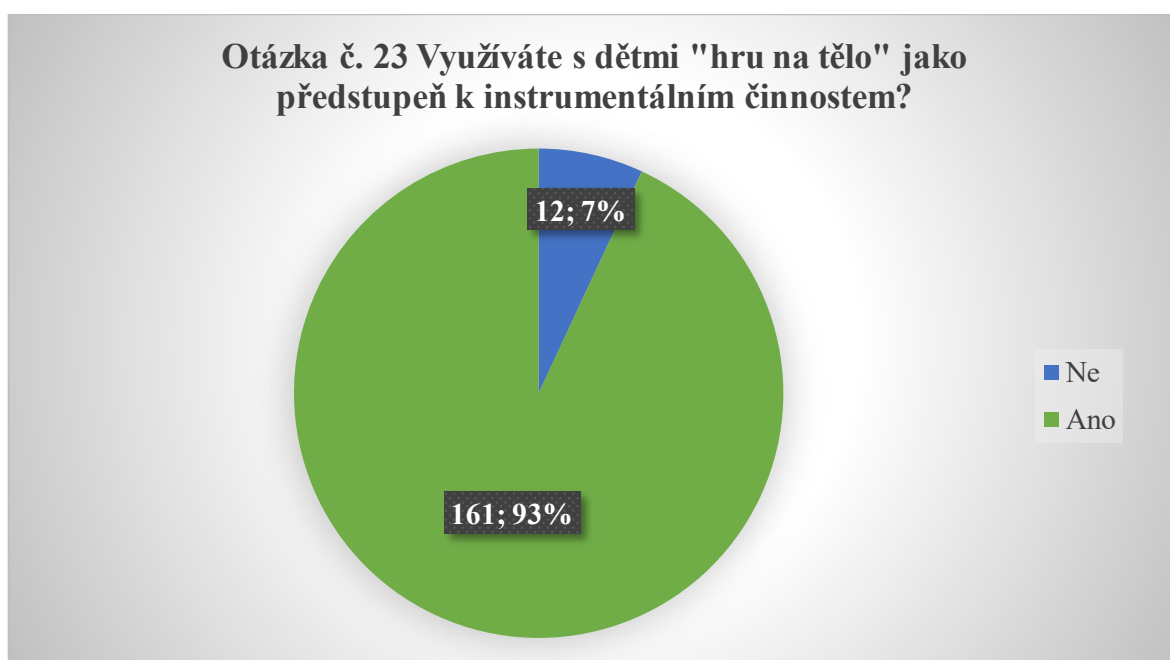
Tato položka dotazníku je specifická tím, že se nedotazuje na to, co se odehrává uvnitř mateřské školy, jak tomu bylo u předchozích položek, ale klade si za cíl zjistit, jak učitelé mateřských škol využívají instrumentální činnosti s dětmi navenek, tedy při prezentaci MŠ. Hodnota využití v tomto případě je vysoká. Hru dětí na hudební nástroje využívá při vystoupeních 87,3 % učitelů mateřských škol, 12,7 % ji nevyužívá.

Využívání instrumentální hry dětí při vystoupeních	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	151	87,3 %
Ne	22	12,7 %
Celkem	173	100 %

Tabulka č. 9 - Využívání instrumentální hry dětí při vystoupeních

6.1.3.10 Využívání „hry na tělo“

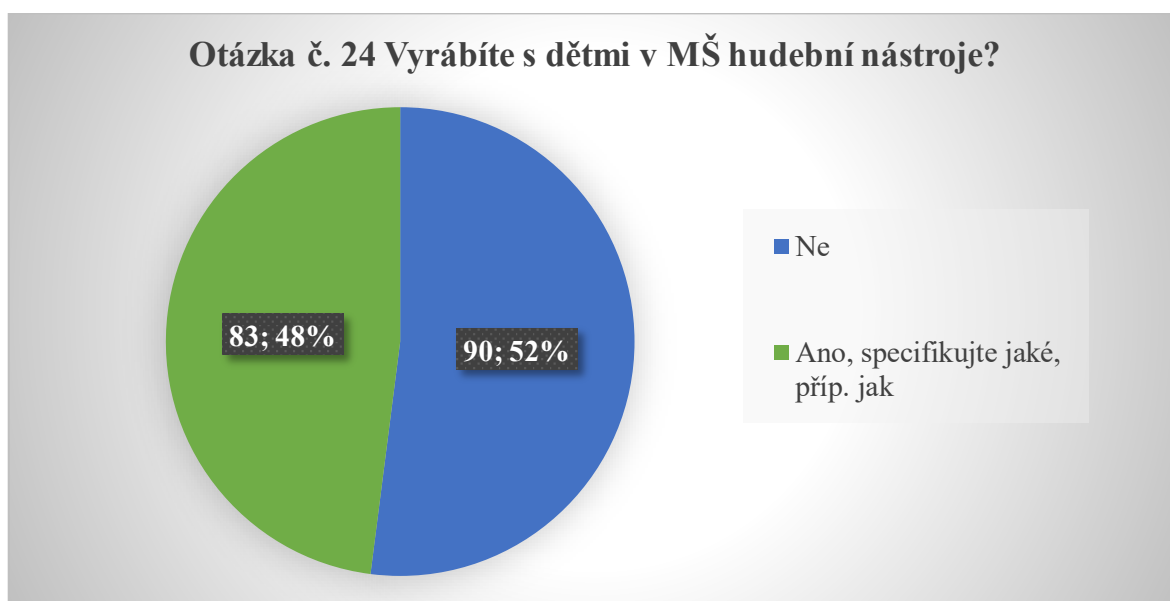
Jak bylo zmíněno v teoretické části práce, „hra na tělo“ je autory hudebních publikací uváděna jako předstupeň ke hře na jednoduché hudební nástroje, předstupeň k instrumentálním činnostem. Je patrné, že většina učitelů mateřských škol, konkrétně 93 %, si je tohoto vědoma a „hru na tělo“ s dětmi využívá. V opozici pak zůstává 7 % učitelů, kteří „hru na tělo“ jako předstupeň k instrumentálním činnostem nevyužívají.

Graf č. 14 – Využívání „hry na tělo“ učiteli v MŠ

6.1.3.11 Výroba hudebních nástrojů v MŠ

V teoretické části práce jsme se věnovali výrobě hudebních nástrojů jako jedné z cest, jak děti v mateřské škole přivést k hudbě, a především instrumentálnímu činnostem. Proto toto téma zmiňujeme také v dotazníkovém šetření. Mírně přes polovinu dotazovaných učitelů s dětmi v MŠ hudební nástroje nevyrobí. 48 % učitelů však hudební nástroje vyrábí, z nichž více než polovina zmiňuje výrobu štěrchátek a rumba koulí pomocí kindervajíček či jiných menších krabiček s rýží, čočkou, hrachem, fazolemi. Přibližně třetina s dětmi vyrábí dešťové hole z roliček od papírových utěrek. Další učitelé se s dětmi věnují výrobě ozvučných dřívěk z klacíků, bubínků z plechovek nebo plastových krabiček, a také výrobě kytar z krabiček s nataženými gumičkami. Dva učitelé s dětmi zkoušejí hrát na sklenice s různou hladinou vody, jeden učitel zmiňuje hru na hřeben.

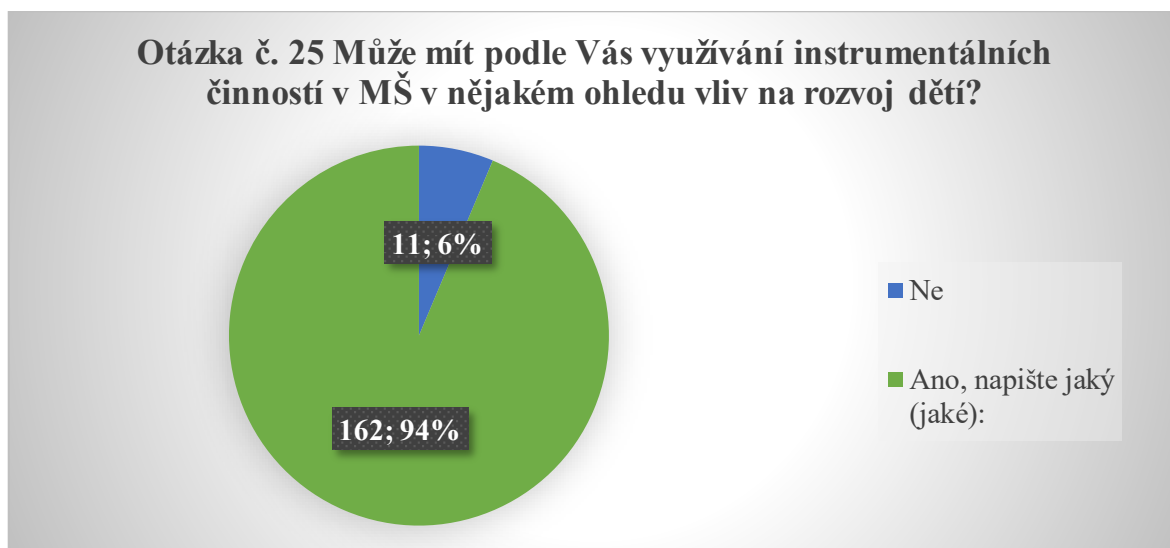

Graf č. 15 – Výroba hudebních nástrojů v MŠ

6.1.3.12 Názor učitelů na vliv instrumentálních činností v MŠ pro rozvoj dětí

Významu instrumentálních činností se v teoretické části práce věnuje samostatná kapitola. Zajímalo nás, zda i učitelé mateřských škol spatřují nějaký vliv instrumentálních činností na děti v MŠ, a pokud ano, jaký. Z dotazníkového šetření pak vyplynulo, že 94 % učitelů je přesvědčených o pozitivním vlivu instrumentálních činností. Zastoupení jednotlivých odpovědí bylo převedeno na procentuální vyjádření v tabulce níže. Z tabulky je patrné, že nejvíce pozitivní vliv při instrumentálních činnostech učitelé spatřují v rozvoji rytmického

cítění, dále rozvoji sluchového vnímání, vytváření kladného vztahu k hudbě, rozvoji hudebnosti a prožívání radosti dětí ze samotných instrumentálních činností.

Graf č. 16 – Vliv instrumentálních činností na děti v MŠ

Vliv instrumentálních činností	Absolutní četnost	Relativní četnost
Rozvoj rytmického cítění	57	32,9 %
Rozvoj sluchového vnímání	23	13,3 %
Vytváření kladného vztahu k hudbě	23	13,3 %
Rozvoj hudebnosti	22	12,7 %
Radost z vlastní činnosti	22	12,7 %
Rozvoj pozornosti a soustředění	21	12,1 %
Rozvoj sebevyjadřovacích schopností	16	9,2 %
Relaxace a uvolnění	14	8,1 %
Zklidnění	12	6,9 %
Rozvoj řeči	11	6,4 %
Celkový rozvoj osobnosti	11	6,4 %
Posilování spolupráce	11	6,4 %
Rozvoj jemné motoriky	10	5,8 %
Motivace k jiným hudebním činnostem	9	5,2 %
Rozvoj předčtenářské gramotnosti	9	5,2 %
Rozvoj fantazie	9	5,2 %
Seznamování se s hudebními nástroji	8	4,6 %
Rozvoj paměti	7	4,0 %
Vyjadřování emocí	5	2,9 %
Rozvoj smyslového vnímání	4	2,3 %
Posilování prosociálního chování	4	2,3 %
Posilování sebevědomí	3	1,7 %
Rozvoj neverbálního vyjadřování	2	1,2 %

Tabulka č. 10 - Vliv instrumentálních činností na děti v MŠ

7 VÝSLEDKY

Tato kapitola se věnuje souhrnné prezentaci výsledků výzkumu. Na základě dat získaných pomocí dotazníkového šetření zaměřeného za zjištění, jak učitelé mateřských škol využívají instrumentální činnosti, je možné odpovědět na výzkumné otázky a vyhodnotit stanovené hypotézy. Kromě výsledků jsou v závěru kapitoly prezentovány limity výzkumného šetření a také podněty pro další výzkum.

Dotazníkové šetření se zabývalo využíváním instrumentálních činností učiteli mateřských škol.

Souhrn hlavních výzkumných zjištění:

- Všechny mateřské školy jsou vybaveny alespoň nějakým hudebním nástrojem. Přes 90 % z nich je vybaveno klavírem, ozvučnými dřívky, bubínkem, trianblem a činely.
- Přibližně čtvrtina učitelů považuje vybavení mateřské školy hudebními nástroji za nedostatečné.
- Téměř polovina učitelů využívá pro realizaci instrumentálních činností v MŠ svoje vlastní hudební nástroje.
- Polovina učitelů mateřských škol absolvovala hudební vzdělání v ZUŠ, 3,5 % učitelů nemá žádné hudební vzdělání. Necelá čtvrtina učitelů se učila hrát na hudební nástroj sama.
- 90 % učitelů mateřských škol ovládá hru na klavír, 64 % učitelů hraje na flétnu, 43 % na kytaru.
- Pouze 70 % učitelů považuje úroveň svých dovedností za dostačující pro realizaci instrumentálních činností v MŠ.
- 90 % učitelů hraje na hudební nástroj při práci s dětmi v MŠ 1x týdně nebo častěji.
- Učitelé mateřských škol realizují instrumentální činnosti s dětmi v průměru 1x – 2x týdně.
- Instrumentální činnosti tvoří průměrně 40 % ze všech hudebních aktivit v MŠ
- Učitelé MŠ instrumentální činnosti využívají nejčastěji k hudebnímu doprovodu písní a hudebně pohybových činností.
- 14 % učitelů v mateřské škole se s dětmi věnuje také muzikoterapii.

- Nástroje Orffova instrumentáře využívají učitelé MŠ z největší části ke hře nebo opakování rytmu a melodie.
- 97 % dětí v mateřských školách si alespoň občas může samo zvolit hudební nástroj, na který bude hrát.
- 60 % dětí má možnost improvizovat na hudební nástroje alespoň několikrát týdně, oproti tomu 3 % dětí vůbec nemá možnost improvizovat na hudební nástroj.
- 64 % dětí může hrát na hudební nástroje v MŠ i mimo řízené instrumentální činnosti.
- 87 % učitelů využívá instrumentální hru dětí v MŠ k prezentaci na veřejných vystoupeních a besídkách.
- 93 % učitelů mateřských škol využívá hru na tělo jako předstupeň ke hře na hudební nástroj a k instrumentálním činnostem.
- Necelá polovina učitelů mateřských škol s dětmi vyrábí hudební nástroje.
- 94 % učitelů spatřuje pozitivní vliv instrumentálních činností pro děti v MŠ, nejčastěji jsou si vědomi významu pro rozvoj rytmického cítění.

Dále jsou v této kapitole prezentovány výzkumné otázky a ověřeny stanovené hypotézy.

7.1 VO1: Jaké jsou faktory ovlivňující četnost realizace instrumentálních činností učiteli v MŠ?

Pomocí dotazníkového šetření bylo zjišťováno, jak často učitelé mateřských škol realizují s dětmi instrumentální činnosti. Instrumentální činnosti v mateřské škole jsou realizovány průměrně 1 – 2x týdně, přičemž jsou zastoupeny v průměru 21–40 % ze všech hudebních aktivit. Nejčastěji jsou realizovány jako hudební doprovod k pěveckým nebo hudebně pohybovým činnostem. Jako velmi pozitivní lze vnímat, že 97 % učitelů umožňuje dětem, aby si samy vybraly hudební nástroj, na který chtějí hrát, překvapující pak je, že 36 % učitelů neumožňuje dětem hrát na hudební nástroje mimo řízené instrumentální činnosti. Přitom při vystoupeních 87 % učitelů hru dětí na hudební nástroj využívá. Z tohoto nepoměru můžeme usuzovat, že učitelé preferují raději prezentaci hry dětí na hudební nástroje navenek.

Bylo však také zjištěno, že čtvrtina učitelů považuje vybavení mateřské školy hudebními nástroji za nedostatečné. 42 % učitelů dokonce při instrumentálních činnostech využívá svoje vlastní hudební nástroje. Ukázalo se také, že 10 % učitelů považuje úroveň svých dovedností jako nedostačující pro realizaci instrumentálních činností v MŠ. Tyto dva

nedostatky by mohly být faktory ovlivňujícími v mateřských školách realizaci instrumentálních činností. Pokud by tyto nedostatky byly napraveny, lze předpokládat, že by se četnost realizace instrumentálních činností učiteli v MŠ mírně zvýšila.

7.1.1 H1: Učitelé z vesnických mateřských škol realizují instrumentální činnosti v mateřské škole častěji než učitelé z městských MŠ.

V souvislosti s VO1 jsme stanovili hypotézu H1, ve které předpokládáme, že učitelé z vesnických mateřských škol realizují instrumentální činnosti v mateřské škole častěji než učitelé z městských MŠ. Tato hypotéza zkoumala souvislost mezi umístěním mateřské školy (ve městě nebo v obci) a četností realizace instrumentálních činností učitelů s dětmi v MŠ. Odpověď na VO1 a H1 jsme se snažili zjistit prostřednictvím dotazníkových položek č. P 6 a 14. Při testování této hypotézy byla zvolena hladina významnosti 0,05. Výsledek výpočtu chi-kvadrátu byl porovnán z kritickou hodnotou z tabulky.

Skutečné četnosti								
	Několikrát denně	1x denně	3x - 4x týdně	1x - 2x týdně	Občas hraji, ale ne každý den	Pouze při nácviku vystoupení	Vůbec nehraji	Celkem
V obci (do 3 tis. obyvatel)	23	13	14	27	5	0	2	84
Ve městě (nad 3 tis. obyvatel)	39	18	12	11	7	1	1	89
Celkem	62	31	26	38	12	1	3	173
Očekávané četnosti								
	Několikrát denně	1x denně	3x - 4x týdně	1x - 2x týdně	Občas hraji, ale ne každý den	Pouze při nácviku vystoupení	Vůbec nehraji	Celkem
V obci (do 3 tis. obyvatel)	30	15	13	18	6	0	1	83
Ve městě (nad 3 tis. obyvatel)	32	16	13	20	6	1	2	90
Celkem	62	31	26	38	12	1	3	173
$\chi^2=13.359 \cdot df=6 \cdot V=0.278 \cdot p=0.018$								

Tabulka č. 11 - Hypotéza 1

Jelikož p-hodnota vyšla pod hodnotu 0.05 máme dost důkazů pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti na hladině významnosti 5 %. Proto dále v textu budeme předpokládat, že jsou tyto dva znaky na sobě závislé.

V rámci stanovené hypotézy jsme předpokládali, že učitelé z mateřských škol v menších obcích realizují instrumentální činnosti častěji než učitelé z městských MŠ. Prokázalo se, že umístění mateřské školy je pro četnost realizace instrumentálních činností v MŠ skutečně významné, tedy hypotézu H1 můžeme potvrdit.

7.2 VO2: Jak často mohou děti v mateřské škole improvizovat při hře na hudební nástroj?

Z výzkumného šetření vyplynulo, že více než polovina učitelů mateřských škol umožňuje dětem improvizaci na hudební nástroj několikrát týdně nebo i několikrát denně. Oproti tomu však stojí početná skupina učitelů, kteří umožňují dětem improvizovat s hudebními nástroji pouze několikrát měsíčně, několikrát ročně, 3 % učitelů dokonce improvizaci dětem neumožňují vůbec. Přitom improvizace na hudební nástroj může být právě pro děti předškolního věku velmi podnětnou zkušeností, kdy mohou zkoumat tvar, materiál, vlastnosti hudebního nástroje, samy děti mohou přicházet na to, jak z daného nástroje vyloudit patřičný zvuk nebo naopak zvuk úplně jiný, mohou porovnávat různé nástroje navzájem, prožívat dětskou radost z objevování a zejména učit se na základě získávání vlastních zkušeností. V souvislosti s touto otázkou byla formulována následující hypotéza H2.

7.2.1 H2: Učitelé, kteří považují vybavení hudebními nástroji v MŠ za dostatečné umožňují dětem improvizovat s hudebními nástroji častěji než učitelé, kteří je nepovažují za dostatečné.

V rámci stanovené hypotézy jsme zkoumali vztah mezi četností improvizace dětí při hudebními nástroji v MŠ a názorem učitelů na dostatečnou či nedostatečnou vybavenost mateřské školy hudebními nástroji. Při testování hypotézy byla opět zvolena hladina významnosti 0,05, výpočtem chi-kvadrátu byl získán výsledek, jehož hodnota byla porovnána s kritickou hodnotou v tabulce.

Skutečné četnosti

	I vícekrát denně	Několikrát týdně	Několikrát měsíčně	Několikrát ročně	Vůbec ne	Celkem
Ano	21	53	50	5	3	132
Ne	3	25	10	1	2	41
Celkem	24	78	60	6	5	173
Očekávané četnosti						
	I vícekrát denně	Několikrát týdně	Několikrát měsíčně	Několikrát ročně	Vůbec ne	Celkem
Ano	18	60	46	5	4	132
Ne	6	18	14	1	1	41
Celkem	24	78	60	6	5	173
$\chi^2=7.213 \cdot df=4 \cdot V=0.204 \cdot p=0.114$						

Tabulka č. 12 - Hypotéza 2

Jelikož p-hodnota vyšla nad hodnotu 0.05 nemáme dost důkazů pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti na hladině významnosti 5 %. Proto dále v textu budeme předpokládat, že tyto dva znaky jsou na sobě nezávislé.

Předpokládali jsme, že učitelé, kteří jsou s vybavením mateřské školy hudebními nástroji spokojeni, budou dětem častěji umožňovat tyto nástroje využívat k hudební improvizaci. Tato hypotéza se však nepotvrdila, mezi těmito jevy nebyl zjištěn významný vztah. Lze tedy říci, že ať učitelé mateřských škol považují vybavení MŠ hudebními nástroji za dostatečné či nikoli, umožňují dětem v MŠ improvizování s hudebními nástroji ve stejné míře.

7.3 VO3: Jaký význam učitelé mateřských škol připisují instrumentálním činnostem?

Této výzkumné otázce se věnovala poslední položka dotazníkového šetření. Z výsledků vyplynulo, že 94 % učitelů mateřských škol si uvědomuje pozitivní vliv instrumentálních činností na dítě předškolního věku. Přibližně třetina učitelů MŠ se shodla na tom, že instrumentální činnosti mají pozitivní vliv na rozvoj rytmického cítění dětí. Více než 10 % rodičů se pak shodlo ještě na významu instrumentálních činností pro rozvoj sluchového vnímání, pro vytváření kladného vztahu k hudbě, pro rozvoj hudebnosti, pro rozvoj pozornosti a soustředění, pozitivně hodnotí i samotou radost dítěte z instrumentální činnosti. To, že učitelé mateřské školy připisují instrumentálním činnostem význam můžeme sledovat také z odpovědí na položku týkající se četnosti realizace instrumentálních činností v MŠ,

kdy 81 % dotazovaných učitelů přiznává, že instrumentální činnosti v MŠ realizují nejméně 1x – 2x týdně. Na základě vysoké četnosti realizace instrumentálních činností lze usuzovat, že mají pro učitele mateřských škol význam.

V souvislosti s touto výzkumnou otázkou byla formulována hypotéza H3.

7.3.1 H3: Učitelé, kteří absolvovali vzdělávání v ZUŠ nebo na konzervatoři, spíše spatřují pozitivní vliv instrumentálních činností v MŠ než učitelé, kteří tuto výuku neabsolvovali.

V rámci této hypotézy zkoumáme vztah mezi odborným vzděláváním učitelů mateřských škol ke hře na hudební nástroj a jejich názorem na vliv instrumentálních činností ve vztahu k dítěti v předškolním vzdělávání. Předpokládáme, že učitelé, kteří se sami takovým způsobem výuce hry na hudební nástroj věnovali, budou vliv instrumentálních činností vnímat ve větší míře. Pro testování této hypotézy byla opět zvolena hladina významnosti 0,05. Výsledek výpočtu chi-kvadrátu byl porovnán s kritickou hodnotou z tabulky

Skutečné četnosti			
	Ano	Ne	Celkem
Ano	81	4	85
Ne	81	7	88
Celkem	162	11	173
Očekávané četnosti			
	Ano	Ne	Celkem
Ano	80	5	85
Ne	82	6	88
Celkem	162	11	173
$\chi^2=0.318 \cdot df=1 \cdot \varphi=0.067 \cdot p=0.536$			

Tabulka č. 13 - Hypotéza 3

Jelikož p-hodnota vyšla nad hodnotu 0.05 nemáme dost důkazů pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti na hladině významnosti 5 %. Proto dále v textu budeme předpokládat, že tyto dva znaky jsou na sobě nezávislé.

Námi stanovená hypotéza se nepotvrdila, mezi výukou hry na hudební nástroj učitelů MŠ a jejich vnímáním vlivu instrumentálních činností na děti předškolního věku nebyl zjištěn významný vztah. Lze tedy říci, že učitelé MŠ, kteří neabsolvovali výuku hry na hudební nástroj na konzervatoři či v ZUŠ, vnímají vliv instrumentálních činností pro osobnost dítěte v předškolním věku ve stejné míře jako učitelé, kteří tuto výuku absolvovali.

7.4 Limity a podněty pro další výzkum

Při realizaci výzkumu bylo zjištěno několik omezení a limitů.

Dotazníkové šetření se uskutečňovalo formou elektronického dotazníku umístěného na sociální síti Facebook ve skupině určené učitelům mateřských škol. Jednalo se tedy o dostupný výzkumný soubor, a není možné výsledná zjištění zobecnit na celou populaci. Pro toto by bylo optimální zvolit náhodný výběr.

Jsme si vědomi také toho, že pro hlubší vhled do problematiky by bylo vhodnější zvolit raději kvalitativní výzkum a metodu pozorování. V této práci byla tato ambice naplňována alespoň částečně, a to volbou polootevřených otázek, díky kterým měli respondenti možnost své odpovědi blíže specifikovat.

Limity vnímáme také v souvislosti s tím, že před samotným výzkumným šetřením proběhl pouze předvýzkum na dostupném a malém výzkumném vzorku a nebyla provedena validita dotazníku.

Při vyhodnocování výzkumného šetření se objevila dvě větší překvapení. Prvním z nich bylo zjištění, že někteří učitelé mateřských škol dětem vůbec neumožňují improvizovat s hudebními nástroji. Druhé překvapení pak nastalo při vyhodnocení závěrečné položky dotazníku, ze které vyplynulo, že 94 % učitelů mateřských škol je přesvědčeno o pozitivním vlivu instrumentálních činností pro rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku. Oba tyto jevy byly blíže okomentovány v kapitole věnující se interpretaci dat. Zmíněny jsou zde znova s přesvědčením, že by si oba zasloužily hlubší prozkoumání.

8 DOPORUČENÍ DO PRAXE

Na základě interpretace dat získaných ve výzkumném šetření lze formulovat doporučení učitelům pro práci s instrumentálními činnostmi v mateřské škole.

Podstatnou podmínkou pro realizaci instrumentálních činností je vybavení mateřské školy hudebními nástroji. V dotazníku čtvrtina učitelů uvedla, že vybavení MŠ hudebními nástroji nepovažuje za dostatečné. Pokud uvažujeme nad tím, jaký počet hudebních nástrojů v MŠ by mohl být dostačující, můžeme se odrazit od počtu dětí, aby se do instrumentálních činností mohly zapojit všechny děti.

Ve výzkumném šetření se ukázalo, že pouze 70 % učitelů považuje úroveň svých dovedností za dostačující pro realizaci instrumentálních činností. V tomto ohledu by bylo vhodné další vzdělávání v této oblasti. Semináře zaměřující se na rozvoj instrumentálních dovedností pořádá Česká Orffova společnost. Interaktivní vzdělávací semináře s praktickými ukázkami instrumentálních činností vhodných přímo pro mateřské školy pak realizuje prof. PhDr. Eva Ječnková, CSc. Tuto poslední možnost doporučovalo na základě svých zkušeností několik respondentů v závěrečném komentáři v dotazníku.

V souvislosti s výsledky dotazníkového šetření a také vzhledem ke specifikům předškolního období, kdy je žádoucí podporovat prožívání vlastní zkušenosti dětmi, dětskou zvědavost a radost z objevování, můžeme učitelům při práci s dětmi doporučit častější zařazování improvizace na hudební nástroj, a také umožnění výběru hudebního nástroje samotným dětem.

Poslední doporučení pak směřuje směrem k učitelům, aby byli dětem vždy dobrým příkladem vhodným nápodoby.

ZÁVĚR

Součástí předškolního vzdělávání jsou hudební aktivity, v rámci kterých jsou s dětmi v mateřské škole realizovány také instrumentální činnosti. Cílem této diplomové práce bylo zjistit, jak učitelé tyto instrumentální činnosti při práci s dětmi v MŠ využívají.

Teoretická část práce popisovala hudební činnosti, zabývala se jejich klasifikací a úzkou vazbou na hudební schopnosti a dovednosti. Tato část práce prezentovala také dostupné poznatky o instrumentálních činnostech, o možnostech využívání hudebních nástrojů v mateřské škole, byly zmíněny také metody, zásady, principy a doporučení pro realizaci instrumentálních činností s dětmi v mateřské škole.

V praktické části práce byly stanoveny výzkumné cíle, výzkumné otázky a hypotézy. Byl zde popsán předvýzkum a následná realizace samotného výzkumného šetření. Výsledky tohoto šetření byly interpretovány a zpracovány do tabulek a grafů. Na základě získaných dat pak bylo možné odpovědět na výzkumné otázky a vyhodnotit hypotézy. Byly zde prezentovány také limity výzkumu, podněty pro další výzkum, a doporučení pro praxi učitelů k realizaci instrumentálních činností s dětmi v mateřské škole.

Výzkumným šetřením bylo zjištěno, že 90 % učitelů realizuje instrumentální činnosti s dětmi v MŠ nejméně 1x týdně. Ukázalo se, že 94 % respondentů spatřuje pozitivní vliv instrumentálních činností na rozvoj dítěte předškolního věku. Největší význam instrumentálních činností učitelé připisují rozvoji rytmického cítění, rozvoji sluchového vnímání, rozvoji hudebnosti, vytváření kladného vztahu k hudbě, a také radosti dítěte ze samotné instrumentální činnosti.

Na závěr si připomeňme, co již bylo v této práci zmíněno. Jurkovič (2012) uvádí: „Co je pro děti v mateřské škole nejvíce motivující a povzbudivé? Je to samozřejmě učitelka, jež má zjevně hudbu ráda a hraje na hudební nástroj, kterým nejen doprovází zpěv, ale zpestřuje jím i jiné činnosti a inspiruje děti k napodobení. Co děti se rozhodlo ke hře na hudební nástroj už v mateřské škole díky příkladu učitelky!“

„Když slova odejdou, začne hudba.“

Heinrich Heine

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Baďurová, A. (2018). *Využití hudebních nástrojů učitelkami mateřských škol*. Bakalářská práce. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Dostupné z: http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/42800/ba%20urov%C3%A1_2018_dp.pdf?sequence=1
- Bolduc, J., & Evrard, M. (2017). *Music Education from Birth to Five: An Examination of Early Childhood Educators' Music Teaching Practices*. Canada: University of St. Thomas. Dostupné z: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1151097>
- Cinc. E. (2018). *Musical education at the preschool age – the start on the road to performance*. Brasov: Transilvania University. Dostupné z: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=737517>
- Coufalová, G., Medek, I., & Synek, J. (2013). *Hudební nástroje jinak*. Brno: Janáčková akademie múzických umění.
- Čapková, L. (2005). *Rozvíjení rytmického citění v předškolním a mladším školním věku dětí*. Diplomová práce. Liberec: Technická univerzita v Liberci. Dostupné z: https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/827/mgr_11591.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Derevjaníková, A., & Dzurilla, M. (2014). *Hudobná výchova v predprimárnej edukácii*. Prešov: Metodicko-pedagogické centrum. Dostupné z: https://mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/hv_v_pv.pdf
- Franěk, M. (2005). *Hudební psychologie*. Praha: Karolinum.
- Hallbert, K. A., Martin, W. E., & McClure, J. R. (2017). *The Impact of Music Instruction on Attention in Kindergarten Children*. *Psychomusicology: Music, Mind, and Brain*, Vol 27, s. 113-121. Dostupné z: <https://psycnet.apa.org/buy/2017-25049-002>
- Holas, M. (2004). *Hudební pedagogika*. Praha: Akademie múzických umění.
- Jurkovič, P. (2012). *Od výkřiku k písničce*. Praha: Portál.
- Jurkovič, P. (2017). *Písnička jako dárek*. Praha: Portál.
- Kodejška, M. (2002). *Integrativní hudební výchova dítěte předškolního věku*. Praha: Karlova univerzita.
- Králová, E., Kodejška, M., Strenáčiková, M., & Kolodziejcki, M. (2016). *Hudobná klíma a dieťa*. Praha: Karlova univerzita.

Kubecová, M., Pehelová, M., Slavíková, M., Růžičková, V., & Váňová, H. (2017). *Rozvíjíme hudební dovednosti dětí*. Praha: Raabe.

Lišková, M. (2006). *Hudební činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe.

Nachtmannová, R. (2015). *Instrumentální činnosti v hudební výchově na 1. stupni ZŠ*. Diplomová práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. Dostupné z: <https://dspace5.zcu.cz/handle/11025/19782>

Öztürk, A. (2010). *Evaluation of the teacher's views on the rhythm practices in musical activities in preschool institutions*. Anadolu: Anadolu University. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/248607634_Evaluation_of_the_teachers%27_views_on_the_rhythm_practices_in_musical_activities_in_preschool_institutions

Raková, M., Štíplová, L., & Tichá, A. (2009). *Zpíváme a nasloucháme hudbě s nejmenšími*. Praha: Portál.

Sedlák, F., & Váňová, H. (2013). *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum.

Stolič, J. (2015). *The Development of Preschool Children's Musical Abilities through Specific Types of Musical Activities*. Research in Pedagogy. Dostupné z: <http://research.rs/wp-content/uploads/2015/12/04-Stolic.pdf>

Stolzová, M. (2015). *Charakteristika instrumentálních aktivit dětí předškolního věku*. Diplomová práce. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové. Dostupné z: <https://theses.cz/id/ie7elg/?lang=sk>

Svobodová, E., Vítečková, M. et al. (2017). *Osobnost předškolního pedagoga*. Praha: Portál.

Tichá, A., & Raková, M. (2007). *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími*. Praha: Portál.

Tomečková, A. (2010). *Využití instrumentálních činností na 1. stupni ZŠ*. Diplomová práce. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. Dostupné z: <https://theses.cz/id/y8u3fv/?lang=en>

Wong, Y. H. P., & Lau, W. M. (2018). *Perceived attributes of Music Teaching Effectiveness among Kindergarten Teachers: Role of Personality*. Hong Kong: The Education University of Hong Kong. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1193349.pdf>

Yilmaz Bolat, E. (2017). *Okul öncesi öğretmenlerinin müzik etkinlikleri konusundaki görüşlerinin belirlenmesi*. Sanat ve Dil Araştırmaları Enstitüsü. Dostupné z: <http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1501336421.pdf>

Zachová, Z. (2009). *Specifika hudebního vzdělávání v mateřských školách*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/rvilt/diplomova_prace.pdf

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Aj.	A jiné
Apod.	A podobně
HV	Hudební výchova
MŠ	Mateřská škola
Např.	Například
RVP	Rámcový vzdělávací program
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
ZUŠ	Základní umělecká škola

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ**Tabulky**

Tabulka 1 Pohlaví respondentů.....	35
Tabulka 2 Věk respondentů.....	35
Tabulka 3 Vzdělání respondentů.....	36
Tabulka 4 Počet let praxe v MŠ	37
Tabulka 5 Kraj, ve kterém se MŠ nachází.....	37
Tabulka 6 Umístění MŠ	38
Tabulka 7 Hudební vzdělání učitelů MŠ	41
Tabulka 8 Důvody nerealizace instrumentálních činností.....	47
Tabulka 9 Využívání instrumentální hry dětí při vystoupeních.....	51
Tabulka 10 Vliv instrumentálních činností na děti v MŠ	53
Tabulka 11 Hypotéza 1	56
Tabulka 12 Hypotéza 2	58
Tabulka 13 Hypotéza 3	59

Grafy

Graf 1 Hudební nástroje v MŠ.....	39
Graf 2 Dostatečnost vybavení MŠ hudebními nástroji	40
Graf 3 Vlastní hudební nástroje v MŠ	41
Graf 4 Hra na hudební nástroj učiteli MŠ.....	42
Graf 5 Úroveň dovedností učitelů MŠ pro realizaci instrumentálních činností	43
Graf 6 Četnost hry na hudební nástroj učiteli v MŠ	44
Graf 7 Četnost realizace instrumentálních činností v MŠ	45
Graf 8 Podíl instrumentálních činností v hudebních aktivitách v MŠ.....	46
Graf 9 Způsoby realizace instrumentálních činností učiteli MŠ	47
Graf 10 Využívání Orffových nástrojů učiteli u dětí v MŠ	48
Graf 11 Možnost výběru hudebního nástroje dětmi.....	49
Graf 12 Možnost improvizace dětí v MŠ na hudební nástroj.....	50
Graf 13 Možnost hry na hudební nástroj dle vlastní volby dětí	50
Graf 14 Využívání hry na tělo učiteli v MŠ	51
Graf 15 Výroba hudebních nástrojů v MŠ.....	52
Graf 16 Vliv instrumentálních činností na děti v MŠ	53

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník pro učitele mateřských škol

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO UČITELE MATEŘSKÝCH ŠKOL

Využívání instrumentálních činností učiteli mateřských škol

Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli,
ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku k mé závěrečné diplomové práci, která se zabývá využíváním instrumentálních činností v mateřských školách. Velmi Vás prosím o upřímné a pravdivé odpovědi, jedině takto bude mít můj výzkum a jeho výsledky smysl. Dotazník je zcela anonymní a jeho vyplnění by Vám nemělo zabrat více než 10 minut. Za Váš čas strávený při vyplňování dotazníku Vám předem velmi děkuji.
Bc. Ilona Zelenková, DiS.

1. Pohlaví:

- Žena
- Muž

2. Věk:

- Do 20 let
- 21 – 30 let
- 31 – 40 let
- 41 – 50 let
- 51 – 60 let
- Více než 60 let

3. Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?

- Středoškolské pedagogické vzdělání s maturitou z předškolní pedagogiky
- Vyšší odborné pedagogické vzdělání ukončené absolutoriem zaměřené na předškolní pedagogiku
- Vysokoškolské pedagogické vzdělání s ukončeným bakalářským stupněm se zaměřením na učitelství pro MŠ
- Vysokoškolské pedagogické vzdělání s ukončeným magisterským stupněm se zaměřením na předškolní pedagogiku
- Jiné

4. Jaká je délka Vaší pedagogické praxe v mateřské škole?

- 0 – 1 rok
- 2 – 5 let
- 6 – 10 let
- 11 – 15 let
- 16 – 20 let
- Více než 20 let

5. Kraj, ve kterém se Vaše MŠ nachází:

- Jihočeský
- Jihomoravský
- Karlovarský
- Královéhradecký
- Liberecký
- Moravskoslezský
- Olomoucký
- Pardubický
- Plzeňský
- Hlavní město Praha
- Pardubický
- Středočeský
- Kraj Vysočina
- Zlínský

6. Kde se Vaše MŠ nachází?

- Ve městě (nad 3 tis. obyvatel)
- V obci (do 3 tis. obyvatel)

7. Jakými hudebními nástroji Vaše mateřská škola disponuje?

Vyberte 1 nebo více odpovědí

- Žádnými
- Piano (klavír, křídlo)
- Kytara
- Housle
- Sopránová zobcová flétna
- Nástroje Orffova instrumentáře:
 - Zvonkohra
 - Xylofon (dřevěné kameny)
 - Metalofon
 - Djembe
 - Bongo
 - Cajon
 - Kastaněty
 - Dřevěný blok
 - Drhlo
 - Ozvučná dřívka
 - Maracas (rumba koule)
 - Tamburína
 - Bubínek
 - Triangl
 - Činely
 - Rolničky
- Boomwhackers
- Jiné, specifikujte

8. Považujete vybavení hudebními nástroji ve Vaší MŠ za dostatečné?

- Ano
- Ne

9. Využíváte pro instrumentální činnosti v MŠ svoje vlastní hudební nástroje?

- Ne
- Ano, specifikujte které:

10. Jaké je Vaše hudební vzdělání?

Vyberte 1 nebo více odpovědí

- Žádné
- Jsem samouk
- Výuka hry na hudební nástroj v ZUŠ
- Výuka hry na hudební nástroj v rámci pedagogického studia na střední škole
- Výuka hry na hudební nástroj v rámci pedagogického studia na vyšší odborné škole
- Výuka hry na hudební nástroj v rámci pedagogického studia na vysoké škole
- Konzervatoř – hra na hudební nástroj
- Workshopy, kurzy, letní školy
- Jiné hudební vzdělání

11. Na jaký hudební nástroj hrajete?

Vyberte 1 nebo více odpovědí

- Na žádný hudební nástroj nehraji
- Klavír
- Kytara
- Housle
- Sopránová zobcová flétna
- Jiný hudební nástroj, jaký:

12. Považujete úroveň svých dovedností za dostačující pro realizaci instrumentálních činností v MŠ?

- Ano
- Nedokážu posoudit
- Ne, co by Vám dle Vašeho názoru pomohlo:

13. Jak často hrajete na hudební nástroj při práci s dětmi v MŠ?

- Několikrát denně
- 1x denně
- 3x – 4x týdně
- 1x – 2x týdně

- Občas hraji, ale ne každý den
- Pouze při nácvičku, vystoupení (např. besídka, představení, soutěž aj.)
- Vůbec nehraji

14. Jak často realizujete s dětmi instrumentální činnosti?

- Několikrát denně
- 1x denně
- 3x – 4x týdně
- 1x – 2x týdně
- Občas
- Nerealizuji

15. Odhadněte, v kolika procentech (z veškerých hudebních činností, tj. zpěv, poslech, pohyb, hra na nástroj) realizujete s dětmi činnosti instrumentální?

- 0 – 20 %
- 21 – 40 %
- 41 – 60 %
- 61 – 80 %
- 81 – 100 %

16. Jakým způsobem realizujete s dětmi instrumentální činnosti v MŠ?

Vyberte 1 nebo více odpovědí

- Nerealizuji
- Hudební doprovod k písničkám
- Instrumentální improvizace
- Hudební doprovod k hudebně-pohybovým činnostem (hudební hry, hry s písničkami, tělovýchovné chvíle)
- Hudební doprovod při práci s hudebně-výrazovými prostředky (např. výška tónu, tempo, dynamika...)
- Hudební doprovod k relaxaci
- Muzikoterapie
- Realizuji i jinak, specifikujte:

17. Jestliže jste na minulou otázku odpověděli, že instrumentální činnosti s dětmi nerealizujete, uveďte, prosím, z jakého důvodu:

Vyberte 1 nebo více odpovědí

- Postrádám hudební nástroje
- Nehraji na žádný hudební nástroj
- Nevím, jakým způsobem instrumentální činnosti s dětmi realizovat
- Jiné, specifikujte:

18. Jakým způsobem realizujete s dětmi v MŠ hru na nástroje Orffova instrumentáře?

Vyberte 1 nebo více odpovědí

- Nehrají
- Hrají metrum a/nebo rytmus písně
- Doprovází píseň – hrají konkrétní hudební aranžmá
- „Hra na ozvěnu“ – opakují rytmus a/nebo melodii podle vzoru
- „Hra na orchestr“ – hrají podle pokynů učitelky (jako „dirigenta“)
- Improvizují
- Jiné, specifikujte:

19. Vybírají si děti samy hudební nástroj, na který chtějí hrát?

- Ne
- Občas ano
- Ano, vždy

20. Jak často mají děti možnost improvizovat na hudební nástroje?

- Vůbec ne
- Několikrát ročně
- Několikrát měsíčně
- Několikrát týdně
- I vícekrát denně

21. Mají děti možnost hrát na hudební nástroje i mimo řízené instrumentální činnosti?

- Ne
- Ano

22. Hrají děti na hudební nástroje při veřejných vystoupeních (např při besídce?)

- Ne
- Ano

23. Využíváte s dětmi hru na tělo jako předstupeň k instrumentálním činnostem?

- Ne
- Ano

24. Vyrábíte s dětmi v MŠ hudební nástroje?

- Ne
- Ano, specifikujte jaké, příp. jak:

25. Může mít podle Vás využívání instrumentálních činností v MŠ v nějakém ohledu vliv na rozvoj dětí?

- Ne
- Ano, napište jaký (jaké):

Místo pro Vaše komentáře (např. ke konkrétním položkám dotazníku), zkušenosti s instrumentálními činnostmi v MŠ, nápady, příklady dobré praxe, aj.:

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku a přeji Vám mnoho úspěchů ve Vaší práci.

S pozdravem a přáním hezkého dne

Bc. Ilona Zelenková, DiS.